

Mokslo Lietuva

...NORS PELENU, TAČIAU NAMUOS

■ 2–3 p.

SERIJOS
„LIETUVOS MOKSLAS“
SUKAKČIAI ■ 6–7 p.

■ 10–11 p. Pirmajam lazeriui – 50

■ 12–13 p. Esi gyva pilis

■ 15 p. Ką vertina mokyklų vadovai?

Nr. 12(434)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Lietuvai Brodskis buvo ir lieka savas poetas

Žmogus ir epocha. Josifo Brodskio 70-mečiui

Josifas Brodskis tėvų buto Pestelio gatvėje balkone Leningrade

Josifo Brodskio 70-mečiui skirtoje konferencijoje kadenciją baigęs Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, profesorius Tomas Venclova ir kiti konferencijos dalyviai

Gegužės 24-ąją Nobelio literatūros premijos laureatui, poetui, prozininkui, eseistui ir vertėjui Josifui BRODSKIUI (1940 05 24–1996 01 28) būtų sukakę 70 metų. Šiam jubiliejui skirtos konferencijos, naujų J. Brodskio ir apie jį parašytų knygų pristatymai, kiti renginiai gegužės mėnesį vyko Venecijoje ir Sankt Peterburge, o paskutinę gegužės dieną prasidėjo keturių dienų konferencija Vilniuje. Ją surengė Vilniaus memorialinių muziejų direkcija, J. Baltrušaičio lietuvių ir rusų bendradarbiavimo labdaros ir paramos fondas bei Rusų kultūros centras.

Konferencija pradėta Vilniaus miesto savivaldybės posėdžių salėje, kur sveikinimo kalbą pasakė kadenciją baigęs prezidentas Valdas Adamkus,

sveikinimo žodį per savo patarėją atsiuntė Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius, dalyvius pasveikino Vilniaus meras Vilius Navickas. Surengta Josifo Brodskio piešinių ir faksimilių paroda iš Ramūno ir Elės Katilių rinkinio. Konferencijoje dalyvavo visas būrys Josifo Brodskio gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojų, žinovų iš JAV, Švedijos, Lenkijos, Anglijos, Rusijos, Izraelio ir Lietuvos, daugiausia slavistų, tad nieko nuostabaus, kad pranešimai buvo skaitomi daugumai dalyvių suprantama rusų kalba, pirmąją dieną su vertimu į lietuvių ir anglų kalbas.

Malonus netikėtumas pirmąją konferencijos dieną buvo švedų slavisto, rašytojo ir eseisto, J. Brodskio bičiulio Bengto Jangfeldto (Bengt Jangfeldt) iš Stokholmo pristatytas literatūrinis pokalbių su J. Brodskiu dokumentinis filmas *Josifas*

Brodskis apie keturis rusų poetus, kuris išankstinėje konferencijos programoje nebuvo numatytas. Tiesa, dėl skirtingų aparatūrų „nesusikalbėjimo“ ir techninių nesklandumų pirmąją dieną šio įdomaus filmo iki pabaigos pademonstruoti nepavyko – iš naujo jis parodytas paskutinę konferencijos dieną – birželio 3-iąją – Venclovų namuose.

Maskvietis kino režisierius Romanas Liberovas pademonstravo dokumentinį filmą apie Josifą Brodskį *Pokalbis su dangaus gyventoju*. Tai RTR *Planeta Kultūra* kanalo užsakymu sukurtas filmas, jau rodytas per šį televizijos kanalą.

Birželio 1-ąją surengta išvyka į Kauną, kur konferencijos dalyviai turėjo progos susipažinti su Josifo Brodskio pėdsakais šiame mieste, lankėsi Prezidentūros rūmuose. Vadovavo Jakovas Klotsas (Yakov Klots) iš Nju Heiveno (New Haven, JAV),

prof. Tomo Venclovos doktorantas, dalyvaujant ir T. Venclovai. Tą pačią dieną visi konferencijos dalyviai pateko į iškilmingą ceremoniją Vytauto Didžiojo universitete, kur Tomui Venclovai suteiktas garbės daktaro (doctor honoris causa) vardas.

Birželio 2 d. konferencija tęsė savo darbą Vilniuje. Koncertų ir parodų salėje PIANO LT (Trakų g. 9/1) be mokslinių pranešimų vyko ir dvių naujausių Sankt Peterburge išleistų knygų apie J. Brodskį pristatymas: Michailo Milčiko *Josifo Brodskio Venecija* bei *Josifas Brodskis Lietuvoje** (abi knygos rusų kalba).

Konferencijoje perskaityta solidžių literatūrologinių J. Brodskio kūrybai skirtų pranešimų, kurių autoriai žinomi Sankt Peterburgo, Maskvos, Nju Heiveno, Jeruzalės, Katovicų ir Vilniaus literatūros tyrinėtojai. Ne mažesnio dėmesio, gal net emocionalesnio vertinimo susilaukė J. Brodskio draugų ir bičiulių Bengto Jangfeldto, Faith Wiggzell (Londonas), Adamo Michniko (Varšuva), Michailo Milčiko, Michailo Petrovo (abu – Sankt Peterburgas), Liudmilos Sergejevos (Maskva), Tomo Venclovos, Ramūno Katiliaus, Prano Morkaus, Juozo Tumelio prisiminimai. Ko gero, šie asmeniniai nepamirštami ryšiai, kurių nereikėjo prikelti iš užmaršties, nes jie gyvi ir labai autentiški, sudaro šios konferencijos nepakartojamą žavesį ir išliekamąją vertę.

Lietuvoje rado dvasinės ramybės salą

Grįžkime į konferencijos pradžią Vilniaus miesto savivaldybės posėdžių salėje. Pirmininkavęs prof. Ramūnas Katilius sveikinimo žodžiui pakvietė prezidentą Valdą Adamkų, prieš tai priminęs, kad tai antroji J. Brodskiu skirta V. Adamkaus prakalba. Pirmoji pasakyta 2000 metų spalį, kai Vilniuje lankėsi trys Nobelio literatūros premijos laureatai – Vislava Šimborska, Česlavas Milošas

■ Nukelta | 4 p.

*Иосиф Бродский в Литве / Авт. сост. Я. Клоц. – Санкт-Петербург: PERLOV DESIGN CENTER, 2010. – 384 с.: ил.

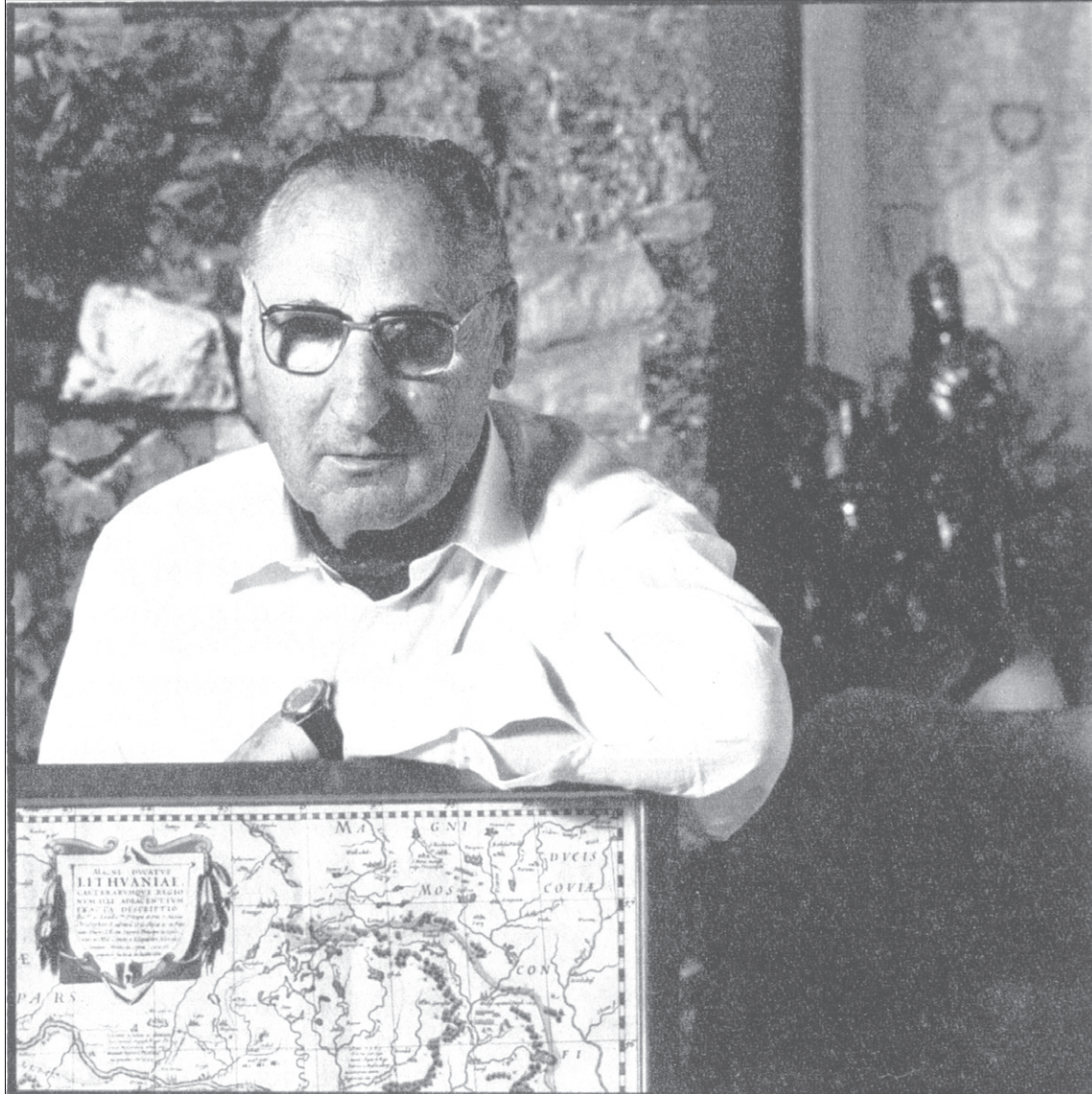
IŠLIKĘS ATMINTY

Mylėjęs Lietuvą ir iš arti, ir iš toli

Dr. Vaclovas BAGDONAVIČIUS

Tolimoje Šveicarijoje Alpių priekalnėje prie Thuno ežero priglaudusiam Thuno mieste yra įkalmėn kopiantis Hiunibacho priemiestis. Vienas iš aukščiausiai ton įkalmėn pasilypėjusių – Wertbodeno gatvės 37-uoju numeriu pažymėtas namas. Pro jo langus atsiveria nuostabus ežero ir už jo stūksančių Alpių vaizdas. Prie to namo dažnai pakeliamos Šveicarijos ir Lietuvos vėliavos. Jos turėjo plazdenti ir 2010 m. Trijų karalių dieną, kuri to namo gyventojams ypatinga ne tik tuo, kad trimis ant durų kreida užrašytomis raidėmis kas nors primins seną Biblijos legendą. Tasai, kuris prieš kokius penkis dešimtmečius pasistatydino šį namą, tą dieną turėjo nespėti atsakinėti į telefonų skambučius, atplėsinėti gausybės laiškus, priiminti svečių. Jam būtų suėję devyniasdešimt. Ta proga jis būtų išgirdęs daug nuoširdžių palinkėjimų, nuopelnų priminimų, gilios pagarbos žodžių, kurių didžiausioji dalis būtų tariami lietuviškai. Deja, būtų... Žinoma, tą dieną abi vėliavos buvo iškeltos, ir vienas kitas svečias užsuko, ir telefonas dažnokai skambėjo, bet nebesigirdėjo dusloko šeimininko balso, nebesapirto svečio giedru palankumu spindinti jo šypsena ir jis tvirtai nebeapkabino atėjusiojo. Iki tos dienos jam pritrūko pustrėčio mėnesio. 2009-ųjų spalio 22-oji buvo paskutinė jo diena. Jo siela jau apspirato Aukštybėse, o kūno pelenai šią vasarą atguls gimtojoje Lietuvoje šalia motinos amžinojo poilsio vietos vienoje iš Šiaulių miesto kapinių, už keliolikos kilometrų nuo Voveriškių kaimo, kuriame prieš 90 metų atėjo į pasaulį. Artimieji nusilenks jam sakydami: „Tegul gimtinės medžių šlamesys Tau oš, nors pelenu, tačiau esi namuos...“

Na, o sausio 6-ąją ne tik Šveicarijoje, Lietuvoje, bet ir daug kur kitur pasaulyje, kur esama lietuviškumo židinių, prisiminta graži garbingo Lietuvos ir Šveicarijos piliečio Vaclovo Dargužo–Andreas Hoferio sukaktis, kurios jis pats, sunkios ligos įveiktas, nebesulaukė. Tie Aukščiausiojo atseikėti devyni dešimtmečiai buvo nelengvi, tačiau didžiai prasmingi, palikę gilius gražaus veikimo pėdsakus, kurie gyvenimo

Daktaras Vaclovas Dargužas tarp savo rinkinių

saulėdyje daktarui Vaclovui Dargužui leido pasijusti laimingu. Bene sunkiausia, o kartu ir įdomiausia jo gyvenimo dalis – jaunystės ir brandos pradžios metai, per kuriuos ypatingai sudėtingomis sąlygomis tvirtai atsistota ant kojų ir pradėta savarankiška veterinarijos gydytojo, mokslininko ir visuomenininko veikla. Tuo etapu įveikti sunkiausi barjerai – besibaigiančio karo gaisrams siaučiant pėsčiomis, dviračiu ir vežimais sukarta tūkstančiai kilometrų nuo gimtųjų Voveriškių iki Šveicarijos, baigtos dar

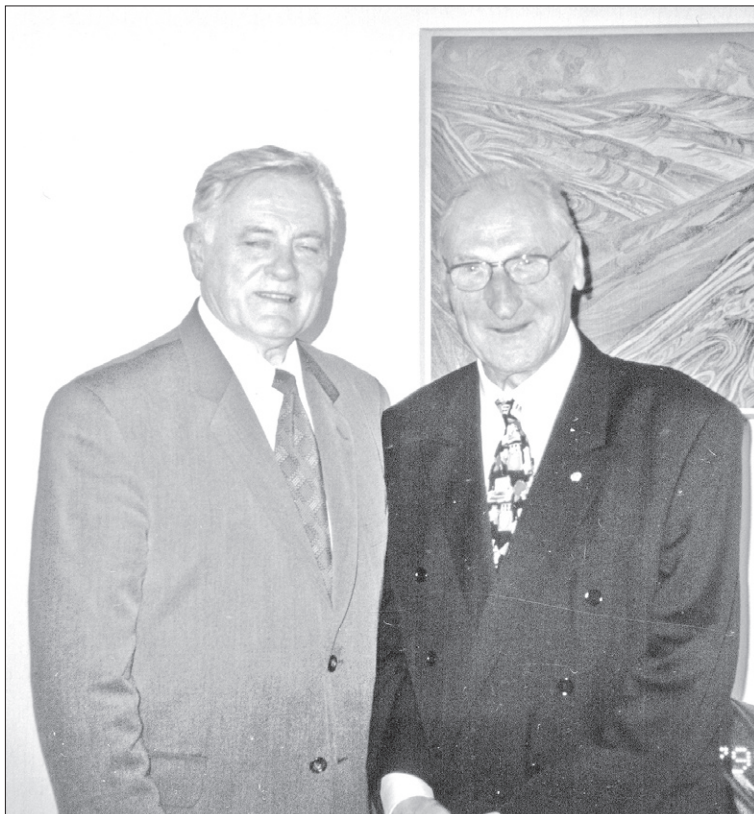
Lietuvoje pradėtos veterinarijos studijos, labai sunkiai gaunama Šveicarijos pilietybė, pradedamas savarankiškas darbas, apginama daktaro disertacija, sukuriama šeima, užtikrinamas jos visavertis išlaikymas. Imama gyventi taip, kaip gyvena šveicarai senbuviai: sunkiai ir atsakingai dirbama, taupoma, užsitikinama gerovė, prasigyvenama. O pradėta ne taip kaip tipiškų šveicarų – nuo Voveriškėse greitomis krepšin įsimetų kumpio gabalo, duonos kepalų, kurių tik labai nedidelei kelionės daliai teuzteko. Pradėta, kaip žmonės pasakytų, nuo to, kaip stovi. Tačiau sunkiausia buvo tai, kad to vingiuoto kelio į normalų gyvenimą pradžioje teko „visu svoriu pajusti žmogaus be Tėvynės dalią, skausmingai išgyventi nereikalingo užsieniečio padėties nepatogumus“. Tai sunkiai pradžia nemenko kapitalo vis dėlto turėta. Jį sudarė jaunatviška energija, tvirta valia, atkaklus tikslo siekimas, ūkininko vaikui būdingas darbštumas, sunkioje kelionėje įgytas užsigrūdinimas. Buvo to kapitalo skrynioje dar vienas brangakmenis, kurio švytėjimas neišblėso iki paskutinio atodūso, kuris visai žemiškai to tvirto žmogaus būčiai teikė giliają prasmę. Tas prie širdies visad laikytas brangakmenis – gimtasis kraštas, Lietuva, ir skaudus jos likimas, ne akimirksniu neapleidęs jo sąmonės sunkiausių išbandymų ir didžiausių sėkmių valandomis. Tas brangakmenis švietė ne palaimos, o skausmo – priverstinio Tėvynės netekimo širdgėlos ir sopulio dėl jai tekusių kančių – spinduliai.

Kol būsimasis daktaras atkakliu darbu klojo pamatus savo gerovei, kol įleidinėjo šaknis į kalnuotosios Šveicarijos žemę, Tėvynėje likusieji artimieji kentė

Stalino saulės nušviestus pragarus – neatlaikydami patyčių be laiko gulė kapuosna, atbuvo Sibirus (kai kas jo žemėje amžiams pasiliko), grįžę Tėvynėn lyg kokie benamiai prieglaudos ieškojo, gimtosios sodybos Voveriškėse neberadę. Ilgai neturėta apie tai žinių ir dėl tos nežinios kankintasi. O ir teisybę sužinojus kuo nors pagelbėti didžiai daliai artimųjų jau per vėlu buvo. Ir kokia galėjo būti toji pagalba pavergtos Lietuvos žmogui iš sovietų prakeikto emigranto, su kuriuo giminytės ir kitokius ryšius tiesiog slėpti reikėjo, nes neslepiant dar blogiau būtų galėjo. Kad sovietiniams organams sužinotų apie Šveicarijoje sėkmingai įsikūrusį Voveriškių kaimo ūkininko sūnų, partizanų rėmėjos brolių represii-

jos jo artimųjų atžvilgiu neatsinaujintų, Vaclovas Dargužas pasikeičia pavardę ir pasivadina Andreas Hoferiu. Tad ar galėjo priverstinio bėglio iš mylimos Tėvynės dalią patyręs ir apie artimųjų kančias sužinojęs Vaclovas Dargužas, Šveicarijos piliečiu tapęs, vien tik tokiu likti ir iš tarnystės tik jai neblogu pragyvenimu besitenkinančiu? Nė akimirksniu savo viduje jis nenustojė buvęs pirmosios Tėvynės – Lietuvos – piliečiu, nors tik gyvenimo saulėdyje toji pilietybė formaliai tebuvo grąžinta. Sieloje tokią pilietybę greičiausiai išlaiko kiekvienas ją priverstinai palikęs tautietis. Tik ne visi besugeba tą pilietybę savo veikimu, darbais paliudyti. Vaclovo Dargužo visas gyvenimas – akivaizdus to paliudijimas. Jis ne tik deklaruoja esąs lietuvis, ne tik pasirašinėja po protestais dėl Tėvynės pavergimo – jis tiesiog dirba jai. Lietuvos jam niekas neišbraukė iš pasaulio žemėlapiu, per visą okupaciją jį jam tebebuvo kaip buvusi. Buvo tvirtai įsitikinęs, kad į ją laisvą vėliau ar anksčiau sugrįš. Pasiryžta sugrįžti ne tuščiomis rankomis, o su svariais įrodymais, kad gyventa su ja ir jai.

Sugrįš jis netrukus, kaip sakyta, pelenu, o tai, ką jis Lietuvai užgyveno, ką savo rankomis jai uždirbo ir sukauptė, jau sugrįžo. Vilniaus universiteto biblioteką dar 1983 m. pasiekė jo dovanotas vertingas XVI–XX a. istorinių dokumentų ir žemėlapių, kuriuose buvo minimas Lietuvos vardas, 384 vienetų rinkinys. Padovanotoje kolekcijoje surinkti Lietuvos kartografijos raidą iliustruojantys Lietuvos–Lenkijos, taip pat šalių kaimynių – Ukrainos, Kuršo, Livonijos, Prūsijos, Rusijos, Silezijos ir kt. žemėlapiai. Tai garsių Amsterdamo, Ausburgo, Niurnbergo kartografo J. Jassonijaus, J. Dankertso, F. de Witto, T. K. Lotterio, M. Seutterio ir kitų darbai, spausdinti geriausiose to meto Vokietijos, Nyderlandų ir kitų šalių spaustuose. Rinkinyje yra miestų planų ir miestovaizdžių. Rinkinio pagrindą sudaro Lietuvos diplomato Jurgio Šaulio (1879–1948) surinkta žemėlapių kolekcija, kurią įsigydamas V. Dargužas išgelbėjo Lietuvai – buvo numatyta ją parduoti akcijoje, ir nežinia, kas ją būtų nupirkęs. Jo pastangų dėka ton pačion bibliotekon iš Šveicarijos atkeliavo Lietuvos diplomato Romoje dr. Alberto Geručio archyvas ir biblioteka, Signatarų namams Vilniuje perduoti dr. A. Geručio išsaugoti Lietuvos pasiuntinybei Berne priklausę senoviški Liudviko XVI a. stiliaus baldai. Lietuvai tapus

Vaclovas Dargužas su LR prezidentu Valdu Adamkumi Ženevoje. 2001 m.

Žemėlapių parodos katalogas

ASMENYBĖ

■ Atkelta iš 1 p.

ir Giunteris Graso. Tada Vilniuje ant gyvenamojo namo Liejyklos g. 1 sienos atidengta atminimo lenta J. Brodskiu. Atvykęs į Vilnių poetas 1966–1971 m. šiame name apsidarė Katilių bute. Atidengiant atminimo lentą dalyvavo ir tuometis Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, kuris su J. Brodskiu susipažino JAV savo užmiesčio sodyboje Tabor Farmoje 1976 m., kai į ten vykusį *Santaros–Šviesos* suvažiavimą atvažiavo priverstinėje emigracijoje nuo 1972 m. JAV gyvenęs poetas. Tad ir ši kartą J. Brodskio 70-mečiui skirtą konferenciją prezidentas Valdas Adamkus pradėjo sveikinimo žodžiu.

Pasak V. Adamkaus, J. Brodskio kūryba Lietuvoje žinoma toli gražu ne taip kaip to verta ir kaip turėtų būti žinoma. Ši sukaktis ir renginys – galimybė, kad poeto vardas nuskambėtų plačiau. O kad Lietuvai sekasi su draugais, mums primena Šventojo Tėvo Jono Pauliaus II, poetų ir rašytojų Česlavo Milošo, Vislavos Šimborskos, Giunterio Graso, politologo Zbignevo Bžezinsko, žmogaus teisių gynėjo Sergejaus Kovaliovo pavardės. Visas išvardijo prezidentas V. Adamkus, ypač pabrėžęs ir išskyręs su Vilniumi susijusio J. Brodskio likimą.

Jaunam poetui išskirtinai sunkų ir sudėtingą metą, kai gimtajame Leningrade buvo persekiojamas, šmeižiamas, nuteistas „už veltėdžiavimą“, ištremtas į Archangelsko sritį, o sugrįžus iš tremties buvo sunku prisitaikyti prie gyvenimo, Lietuvoje jis rado tą dvasinės ramybės salą, kurios jam tuo metu taip stigo. Žinoma, pirmiausia tą dvasios ramybę jam užtikrino bendraminčiai ir bičiuliai, kurių Josifui Brodskiu Vilniuje netrūko.

Prezidentui V. Adamkui daro įspūdį, kaip per poeto bendraminčių ir bičiulių išaugo, keitė savo mastą poeto santykis su mūsų kraštu, išaugęs į meilę Vilniui, Kaunui, Lietuvos pajūriui, lietuvių tautai ir Lietuvai. Truputį papildant prezidento žodžius, galėtume pasakyti, kad per atskiras poetines metaforas, bendravimo su lietuviais detales reiškėsi J. Brodskio susidomėjimas Lietuvos istorija, kultūra ir prieš Antrąjį pasaulinį karą turėtoju valstybingumu.

Ir tai buvo ne vien reveransas savo draugams lietuviams, bet kai kas daugiau. Tenka tik pritarti prezidentui V. Adamkui ir šios jo minties tęsiniumi:

Lietuvai Brodskis buvo ir lieka savas poetas

Žmogus ir epocha. Josifo Brodskio 70-mečiui

Visi trys jie bendravo ir draugavo su Josifu Brodskiu: maskvietė Liudmila Sergejeva, Tomas Venclova ir Adamas Michnikas (Adam Michnik) iš Varšuvos

per J. Brodskio žodžius sklido dvasinės laisvės išraiška, tuo metu netilpusi nei į poeto gyventąjį laiką, nei į jo ligtinę geografijos ribas. Lietuva buvo jo dvasinės laisvės dalis.

Poeto likimas V. Adamkui primena, kad vertybės ir idealai, tiesa ir laisvė vis dėlto įstengia nugalėti jėgas, kurios atrodo nenugalimos. Sovietinė imperija įsivaizdavo esanti visagalė, tvarkėsi su ištisų tautų likimais, jau nekalbant apie atskirus žmones. Praėjo 20 metų, neliko sovietinės imperijos, o jos persekioto poeto žodis išliks ir žmonijai bylos amžiams. Interesai laikini, o vertybės išlieka. „Lietuva J. Brodskiu buvo vertybė, o

pats Josifas Brodskis ir jo kūryba buvo ir visados išliks vertybe Lietuvai“, – po šiais V. Adamkaus žodžiais tikriausiai galėtų pasirašyti dauguma Lietuvos žmonių. Prezidentas V. Adamkus, sveikindamas konferencijos dalyvius, pakvietė susirinkusiuosius šios minties teisingumą patvirtinti našiu konferencijos darbu.

Didžios mintys daro šalį didžią

Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko Andriaus Kubiliaus sveikinimą konferencijos dalyviams perdavė Premjero patarėjas Virginijus Valentinavi-

čius. Jis priminė, kad Premjeras, nors ir gavęs fiziko išsilavinimą, augo literatūros tyrinėtojo prof. Vytauto Kubiliaus šeimoje, gyveno Rašytojų namuose Antakalnyje, puikiai žino J. Brodskio poezijoje įamžintąsias Vilniaus miesto realijas, neišskiriant ir ypač garsėjusios *Neringos* kavinės reikšmės Lietuvos, J. Brodskio dėka – ir pasaulio kultūros istorijoje. Premjeras dėsiuosi J. Brodskio 70-mečiui surengtą konferenciją Vilniuje ir sveikina jos dalyvius.

Premjero patarėjas priminė, kad šalies dydį dažnai lemia ne jos plotas ar gyventojų skaičius, bet visai kiti dalykai. Kai šalį aplanko ir ją myli didis žmogus, gili asmenybė, koks ir buvo Josifas Brodskis, jo mintys ir kūryba tą šalį padaro dar didesnę.

Premjeras per savo patarėją už konferencijos organizavimą dėkojo J. Baltrušaičio lietuvių ir rusų bendradarbiavimo labdaros ir paramos fondui, Rusų kultūros centrui, naudodamasis proga iš anksto pasveikino prof. Tomą Venclovą, kuriam kitą dieną Vytauto Didžiojo universitete turėjo būti suteiktas šio Universiteto garbės daktaro vardas. Premjeras prašė pasveikinti Tomą Venclovą ir kaip poetą, iš kurio laukia naujų eilių, o jos, kaip žinoma, darys didesnę ir mūsų šalį. Taip pat buvo linkima, kad ši konferencija padaugintų Lietuvoje ir už jos ribų Josifo Brodskio gerbėjų būrį.

Vilniaus meras Vilius Navickas, tardamas sveikinimo žodį, pastebėjo, kad kiekvienas žmogus Vilniaus kultūrinį gyvenimą atranda ir supranta savaip: vieni gėrisi miesto unikalia kultūra, kiti ieško ypatingo išskirtinumo ženklų. Vilnius atviras įvairių tautų kultūroms, saugo įvairių tautų ir kūrėjų kultūrinį palikimą. Vienas iš jų – poetas Josifas Brodskis, lankęsis Vilniuje ne kartą, o savo meilę šiam miestui išreiškęs eilėse ir gyvas mūsų kultūros žmonių prisimi-

nimuose. Šiandien J. Brodskis mums – savas poetas. Tai įrodo ne tik jam skirtoji atminimo lenta ant namo Liejyklos g. 1 sienos ir ne tik jo Lietuvoje išvaikščioti keliai, bet ir poeto 70-mečiui surengtoji keturių dienų konferencija. Akivaizdus įrodymas, kad Vilnius yra ir šiandien gyva poeto gyvenimo dalis.

Protėvių šauksmo į Lietuvą Brodskis neįautė

Gal tai trūkumas, o gal privalumas, bet į daugelį visuotinės kultūros reiškinų norom nenorom žvelgiame per savosios kultūros akinius, įžymybių biografijose ieškome savojo krašto realių atspindžių. Josifas Brodskis nėra jokia išimtis. Net ir Tomas Venclova, kuris šiaip jau nelinkęs užsidaryti vien lietuvių literatūros ir kultūros erdvėje, gali būti net pasaulio žmogaus pavyzdžiu, savo pranešimą *Imperijos pakraštį*, skirtą J. Brodskiu, pradėjo nuo lietuviškų šios giminės realių. Jų esama, jas malonu priminti.

Baisogaloje yra gimusi J. Brodskio močiutė ir daug metų gyveno jo teta, beje, mokėjusi lietuviškai, o Rokiškyje gimė Josifo senelis. Apie tai T. Venclovai yra pasakojęs pats J. Brodskis ir jo mama Marija Moisejevna. Ar giminės šaknys, nusidriekiančios į Lietuvą, turėjo kokios nors įtakos paties J. Brodskio santykiui su Lietuva? Į šį Tomo Venclovos klausimą jo bičiulis yra atsakęs pakankamai kategoriškai: „Nė mažiausiu būdu. Mano santykis su Lietuva – tai visų pirma santykis su mano draugais lietuviais“.

Galime pasakyti, kad giminės šaknys nebuvo tas traukos objektas, kuris būtų šaukęs iš Archangelsko tremties grįžusį poetą būtinai aplankyti „išsvajotąjį kraštą“, jo senelių ir, tikriausiai, prosenelių žemę. Kaip bebūtų gaila, bet į Lietuvą šaukiančių trimitų ausyse Josifas neišgirdo ir vien dėl giminės sentimentų į mūsų šalį nesiveržė. Gal jokių sentimentų ir neįautė. O ką jautė?

Pažintis su J. Brodskio poezija Palangos kopose

Pirmiausia reikia pasakyti, kad J. Brodskis po Archangelsko tremties Leningrade nerado sau vietos. Jį slėgė šeimos problemos, mylimos moters išdavystė, o iš to kilo ir visos kitos bėdos. Tokiais atvejais paprastai gali padėti nebent draugai, kaip kad ir nutiko. Brodskio maskviškis bičiulis poetas ir vertėjas Andrejus Sergejevas iš pokalbio telefonu suprato, kad Josifui visiškai blogai. Tuo metu jis su žmona Liudmila ilsėjosi Lietuvoje, buvo apsisostojęs vilniečių bičiulių Katilių bute. Sergejevus su Katiliais Palangoje buvo supažindinęs T. Venclova, pažintis peraugo į draugystę. Matydami, kaip skaudžiai Andrejus išgyvena dėl Brodskio nesėkmių, labai susirūpinęs dėl draugo likimo, broliai Ramūnas ir Audronis Katiliai kone vienu balsu pasiūlė: „Tegu važiuoja pas mus“.

Spontaniškojo Brodskio ilgai įkalbinėti neteko, jau kitą dieną – 1966 metų rugpjūčio 27-ąją jis prisistatė pas Katilius Liejyklos g. 1. Nuo šiol šis Vilniaus adresas taps ir J. Brodskio biografijos

Adamas Michnikas ir vienas iš konferencijos iniciatorių Ramūnas Katilius; už jų – Faith Wigzell iš Londono

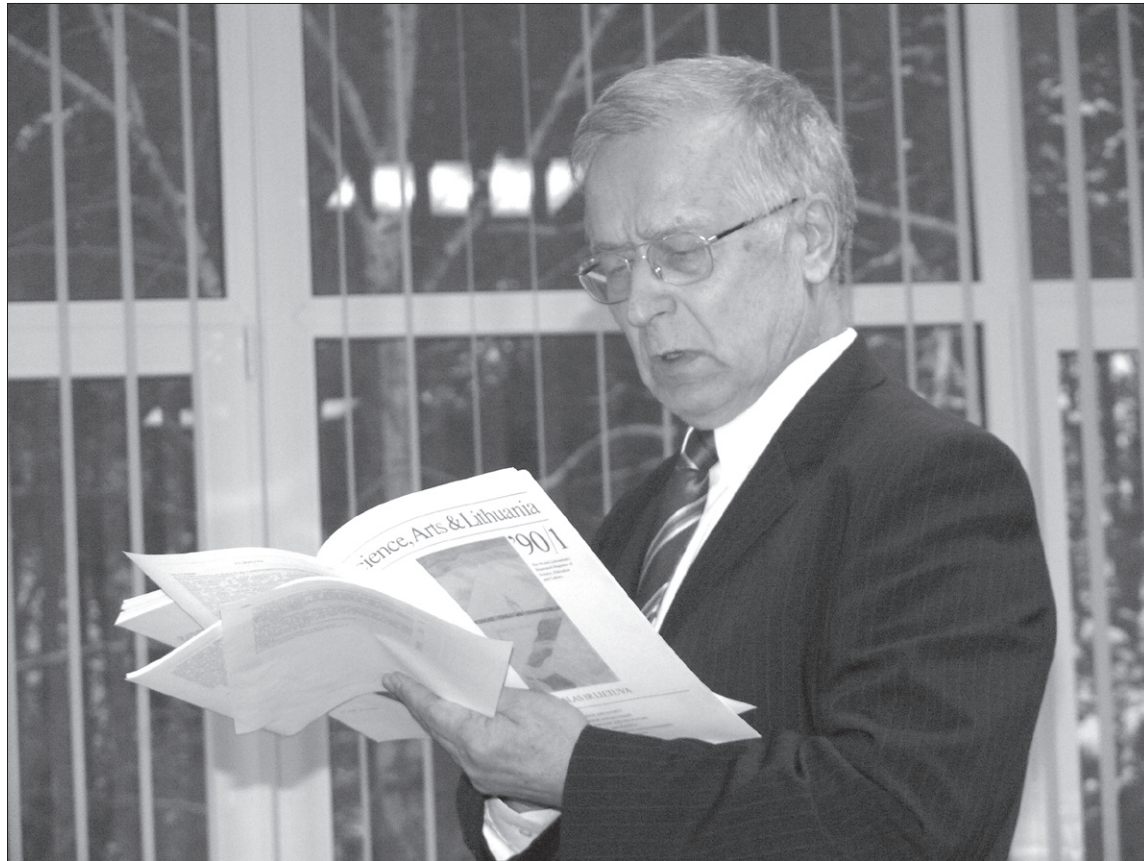
DARBŲ VERPETE

Atėjus metui rinkti akmenis

Tęstinio serijinio leidinio „Lietuvos mokslas“ sukaktis

Sukako 20 metų, kai pradėta rengti ir leisti knygų serija *Lietuvos mokslas*. Jos pradžia laikytinas 1990 m. Kovo 11-osios išvakarėse pasirodęs tęstinio leidinio 4-tojo knyginio formato *Mokslas ir Lietuva* lietuvių ir anglų kalbomis pirmasis tomas. Išleidus 20 tomų nuo 1993 m. leidinys pertvarkytas į monografinio pobūdžio knygų seriją *Lietuvos mokslas*, spėjo pasirodyti jau per 140 knygų. Tai atskiroms mokslo kryptims, institucijoms, žymiesiems mokslininkams ar atskiroms lietuvių tautos ir Lietuvos problemoms skirtos knygos, tarp jų ir serijos *Lietuvių tauta* 14 knygų (A. Liekio pradėtų leisti nuo 2005 m.), skirtų lietuvių tautos raidos problematikai.

Kaip ir kiekvienas darbas, taip ir šie leidiniai mūsų brangioje tėvynėje susilaukia kartais ir prieštarigų vertinimų – tai priklauso nuo vertintojo tikslų ir geranoriškumo. Tačiau dėl vieno tikriausiai sutiks visi: tiek sudarytų, parengtų ar parašytų tomų tai jau ne šiaip faktas – tai reiškinys. Vadinasi, vertas apmąstymo, aptarimo ir gilesnės analizės. Kol tokių analizų nesulaukiame iš tam darbui pasirengusių profesionalių tyrinėtojų, pamėginsime šią užduotį spręsti laikraščiu įprastomis priemonėmis. Vilniaus Gedimino technikos universitete Lietuvos nepriklausomybės 20-mečio dieną (Kovo 11-ąją) vyko ir leidinių serijos *Lietuvos mokslas* dvidešimtmečiui paminėti skirtas renginys, kuriame dalyvavo kelios dešimtys žymių mokslininkų ir pedagogų iš įvairių šalies aukštųjų mokyklų. Jų išsakytos mintys būtų vertos atskiro pristatymo, o mes kalbiname knygų serijos *Lietuvos mokslas* sumanytoją, organizatorių ir leidėją, daugelio jų ir sudarytoją, taip pat 34 stambių monografinio pobūdžio knygų, skirtų svarbiausiems lietuvių tautos ir Lietuvos

Serijų „Mokslas ir Lietuva“ bei „Lietuvos mokslas“ knygas pristato dr. Algimantas Liekis

valstybės raidos, mokslo ir technikos istorijos klausimams, autorių, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Mokslotyros centro direktorių dr. Algimantą LIEKĮ.

Siekis telkti viso pasaulio mokslininkus

Mokslas Lietuva. *Ko gero, neišvengsime tam tikro ekskurso į praeitį, tad nusikelkime į serijos „Mokslas ir Lietuva“ pradžių pradžią – 1990-uosius metus.*

Algimantas Liekis. Galima sakyti, pati idėja gimė kartu su Atgimimu. Kaip ir daugeliui kitų lietuvių norėjosi dirbti, kad tik greičiau atgautume Nepriklausomybę, kad greičiau Lietuva taptų klestinčia tautine valstybe. Tam reikėjo apjungti ir viso pasaulio lietuvių mokslininkų pajėgas – dirbti nepriklausomos Lietuvos ir jos suvereno lietuvių Tautos labui. Kita vertus, buvo aišku, kad pasaulio domėjimasis Lietuva trumpalaikis, o vėliau būsime tiek įdomūs, kiek galėsime tarti savitą žodį moksle, kultūroje. Trumpai tariant, būsime įdomūs tiek, kiek kūrybinio potencialo turėsime. Šaliai, neturinčiai didelių žemės turty, kūrybinis potencialas ne tik svarbiausia įvaizdžio dalis, bet ir Tautos, Nepriklausomybės ilgaamžiškumo garantas.

Taip manydami ryžomės organizuoti leidinį *Mokslas ir Lietuva*. Tokiam leidiniui pritarė daugelis lietuvių mokslininkų tiek Lietuvoje, tiek užsieniuose. Idėją palaikė tuometis Lietuvos aukštojo ir specialiojo viduriniojo mokslo ministras Henrikas Zabulis, Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Juras Požela, akad. Vytautas Statulevičius, Kalifornijos universiteto (JAV) prof. Algirdas Avižienis, dr. Stasys Bačkaitis (JAV) ir daugelis kitų.

ML. *Koks tai turėjo būti leidinys – grynai mokslinis? Jei taip, koks buvo tokio leidinio poreikis? Gal netenkinio dauguma tuometėjų Lietuvos mokslinių žurnalų?*

A. L. Pirmiausia nebuvo mokslinio leidinio, kuris apjungtų viso pasaulio lietuvių mokslininkus, nukreiptų jų pastangas spręsti prisikeliančios Lietuvos valstybės problemas, teiktų mokslininkams pagalbą. *Mokslas ir Lietuva* turėjo atitikti ir visus mokslo leidiniams keliamus reikalavimus.

ML. *Kaip buvo sprendžiami leidinio finansavimo reikalavimai?*

A. L. Įdomu, kad padėti sutiko vos įsikūrusi leidykla AB *Lituanus* (direktorius – A. Juškys), tuo metu pati

vos galą su galu tesudurianti. Žodžiais sutiko remti beveik visos aukštosios mokyklos, daugelis mokslo įstaigų. 1990 m. vasario pabaigoje išleidome pirmuosius žurnalo *Mokslas ir Lietuva* tomus lietuvių ir anglų kalbomis. Ne labai žinojau, kaip reikės su spaustuve už tą pirmąjį tomą atsiskaityti.

Tomas buvo skirtas lietuvių tautos formavimosi, baltų genčių kilmės ir panašioms klausimams analizuoti. Tokios literatūros tuo metu labai stigo, ja buvo labai domimasi, tad pirmasis tomas pasirodė net 3 tūkst. egzempliorių tiražu lietuvių kalba ir 1 tūkst. anglų kalba. Didžiąją dalį tiražo išplatinome per knygynus. Leidinys kainavo 3 rublius – nemaža kaina. Dalį tiražo išpirkto 1991 m. Lietuvoje vykusio Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo dalyviai. Faktiškai už pirmąjį tomą mums pakako lėšų, gautų už tiražo platinimą, neprireikė net rėmėjų finansinės pagalbos.

Lietuvai paskelbus nepriklausomybę kitiems leidinio tomams jau prireikė rėmėjų pagalbos. Dalį išlaidų padengė leidykla *Lituanus*, o 80–90 proc. išlaidų padengdavome iš leidinio platinimo. Tačiau štai koks paradoksas: baigėsi ekonominė Lietuvos blokada, Lietuva stojosi ant kojų, bet kartu seko ir rėmėjų noras padėti leidiniui *Mokslas ir Lietuva*. Iš pradžių neatsisakydavo remti įsikuriantys bankai, tačiau kuo toliau, tuo sunkiau buvo rasti rėmėjų, o mums verstis kaip leidėjams.

Privatizavimo bangos genami

ML. *Kaip šį paradoksą Jūs pats galite paaiškinti?*

A. L. Kai valstybė kūrėsi, daugelis įmonių, taip pat ir turtėti pradėjusiųjų, dar jautė Sąjūdžio, tautiškumo ir Nepriklausomybės idėjų kilnų dvelksmą, laikė pareiga prisidėti ir prie mūsų leidinio. Netrukus patriotinius jausmus ėmė nugalėti pinigai, noras daugiau ir greičiau „prichvatizuoti“ visai Tautai

priklaususio turto. Pradėjo įsitvirtinti nauja moralė, įsitikinimas, kad kapitalas turi daryti didesnę kapitalą, o idealizmas, patriotizmas gali tik bankrotan nuvesti. „O kas man iš to?“ – be jokių užuolankų neretas turtuolis klausdavo varganą leidėją, autorių, atėjusį prašyti padėti išleisti kad ir aktualiausią knygą, paremti leidinį. Be to, daugelio įmonių savininkais tapo svetimšaliai, kuriems Lietuva įdomi tiek, kiek iš jos jie gali išmelžti pelno.

Kita vertus, lietuvišką mokslinę spaudą vis labiau ėmė smaugti mokslo organizavimo ir valdymo teisiniai aktai, pagal kuriuos „mokslu“ imta pripažinti tik užsienyje, svetimomis kalbomis išspausdinti darbai, pirmiausia įvairiems „kromeliams“ JAV ir kitose šalyse priklausančiose „duomenų bazėse“ registruojami žurnalai. Mūsų mokslo biurokratai už straipsnelius išspausdintus tuose žurnaluose, įrašytuose į minėtąsias „duomenų bazes“, ėmė skirti keliskart daugiau balų, negu už kad ir aktualiausią Lietuvai monografiją. Buvo įvesta tokia mokslo rezultatų vertinimo sistema, kad niekam nebūtų naudinga rašyti ir leisti monografijas, juo labiau lietuviškai. Svarbiausi tapo straipsneliai, išspausdinti JAV ir kai kuriose kitose užsienio šalyse, įtraukti į vadinamąsias „duomenų bazes“. Kitaip sakant, nesvarbu, kas naujo, aktualaus mokslui ar valstybei skelbiama, bet kokios firmos leidinyje, kokie viršeliai. Kaip socialistinio lenktyniavimo laikais. Taip ilgai nesitęs, nes specializuotus mokslo žurnalus (daugelis leidžiami 50 egz. tiražu) neišvengiamai pakeis elektroninė leidyba.

ML. *Ir vis dėlto serijos „Mokslas ir Lietuva“ atsisakėte.*

A. L. Serijos *Mokslas ir Lietuva* išleidome 19 tomų. Pastarąjį leidimą versti į anglų kalbą gal ir nebūtų buvę didesnio vargo, bet vertėjams mokėti jau neturėjome iš ko, nes vertimo į kainai kasmet didėjo vos ne dvigubai. Be to, negalėjome greitai atsiliiepti į moksle vykstančius pokyčius, todėl 1993 m. nutarėme pereiti prie knygų serijos *Lietuvos mokslas* leidybos. Šių knygų leidybą buvo galima išdėstyti laike, periodiniams leidiniams būdingi tempai mūsų nebevaržė.

Prieš keletą metų tarptautinėje Frankfurto knygų mugėje vokiečių mokslininkai stebėjosi, kad tokioje mažoje šalyje – Lietuvoje – leidžiama apibendrinamojo pobūdžio knygų serija *Lietuvos mokslas*, kokia jie, vokiečių mokslininkai, tik planuoja leisti. Daugelis vartydami *Lietuvos mokslo* tomus manė, kad jų parengimu užsiima atskiri mokslininkų ir leidėjų kolektyvai, finansuojami iš valstybės biudžeto. Jiems į galvą nešovė, kad kiekvienai knygai pradėdame ieškoti lėšų ją parengti ir išleisti. Neturėdami lėšų vertimams į vokiečių ar anglų kalbas, negalime priimti užsienio leidyklų pasiūlymų kai kurias *Lietuvos mokslo* knygas išleisti tomis kalbomis.

Lietuvos mokslo tomai beveik nieko nekainavo valstybei, o mokslo biurokratai surasdavo „kablukų“, kad jie nebūtų finansuojami ir iš įvairių fondų. Galima sakyti, kad *Lietuvos mokslas* leidžiame remdamsi entuziastais, kuriems mokslo ir Tautos pažanga, nepriklausoma Lietuva yra jų gyvenimo prasmė ir esmė. Beje, knygas išleidiame perpus pigiau, negu valstybės išlaikomos mokslo institucijos.

Tai tik dalis serijos „Lietuvos mokslas“ knygų

Serijos „Lietuvos mokslas“ knygų aptarimas Vilniaus Gedimino technikos universiteto Senato salėje; kalba prof. habil. dr. Edmundas Kazimieras Zavadskas

Sizifo akmenį ritinant

ML. Kaip platinat serijos „Lietuvos mokslas“ knygas? Ar jas galima prenueruoti?

A. L. Pirmuosius toms pardavinėjome daugiausia knygynuose. Berods trečiąjį tomą jau buvo ir per 500 užsiprenumeravusiųjų. Taip pat platinome per tinklą *Lietuvos spauda*. Platintojai tuo metu dar neplėšė tokių pinigų iš leidėjų kaip nutiko vėliau ir tęsiasi ligi šiol. Kasmet gauti lėšų leidybai ir platinti leidinį buvo vis sunkiau, spaudos platintojai reikalavo vis didesnių pinigų, o jų nebuvo. Iškilo ir kitų sunkumų. Pirmiausia dėl lietuviams būdingo bruožo – pavydo: jei ne aš, ne mano „kromelis“, tegu iš viso nebūna. Tačiau daugelis iškilų lietuvių mokslininkų suprato *Lietuvos mokslo* svarbą ne tik mokslo, bet ir Tautos, Valstybės pažangai. Tie žmonės negailėjo jėgų ir laiko, padėdami ieškoti rėmėjų, rengiant naujas knygas. Per 400 mokslininkų buvo tarp *Lietuvos mokslo* knygų autorių, bendraautorių ar rūpinosi jų leidyba. Tai mokslininkai – patriotai. Tai jų proto ir širdies rezultatas, kad parengta ir išleista per 160 knygų, bendros beveik 55 tūkst. puslapių apimties. Manau, turiu moralinę teisę pasakyti, kad dabartinė mokslo organizavimo ir valdymo hierarchinė sistema Lietuvoje, kaip ir jos mokslinė leidyba yra netinkama demokratinei valstybei, nes pasmaugia iniciatyvumą, kūrybiškumą, patriotiškumą, o išlaikymui pareikalauja vos ne daugiau lėšų, negu pačiam mokslui. Palyginti su SSRS okupacijos metais mokslo darbuotojų liko mažiau, užtat mokslo valdininkų skaičius nuolat didinamas ir šiandien jų kone dvigubai daugiau.

ML. Be finansinių, kokie dar sunkumai iškildavo leidžiant serijos „Lietuvos mokslas“ toms? Kokiomis intelektualinėmis pajėgomis rėmėtės?

A. L. Minėjau, kad tų pajėgų buvo ir, džiaugiuosi, liko. Bet paramos pirmiausia iš mokslo valdininkų, valdančių iš valstybės skiriamas lėšas, beveik niekada nesulaukiau. Daugeliui jų svarbiausia jų pačių susikurtos instrukcijos. Jie dar iš okupacijos metų buvo įpratę, kad mokslo darbuose visuomet tarp autorių būdavo nurodomi įstaigų ar skyrių vadovai, ypač

turintieji aukštesnius mokslo laipsnius ir vardus. Kaip kariuomenėje: kuo daugiau antpečiuose žvaigždžių, ant kuo aukštesnės kėdės patupdytas, tuo teisesnis. Atrodo, buvau tarp pirmųjų, atsisakusių tos tradicijos dar tekant Nepriklausomybės saulei. Tai negalėjo patikti kai kuriems „žymiausiems ir nepakeičiamiesiems“. Tačiau džiaugiuosi, kad ir remiančiųjų buvo ir lieka daug. Dėkingas už supratingumą ir konkrečią paramą buvusiam VGTU rektoriui prof. Edmundui Kazimierui Zavadskui, dabartiniam rektoriui prof. Romualdui Ginevičiui, buvusiam Kauno technologijos universiteto rektoriui prof. Ramučii Banseviciui, didžiausiam visų laikų Lietuvos mokslo istorijoje išradėjui akad. Kazimierui Ragulskui ir dešimtims kitų.

Tiesa, ne visai pasisekė įtraukti į *Lietuvos mokslo* kūrybą užsienio lietuvių mokslininkus. Daugelis jų buvo įpratę rašyti straipsnius, kaip ir savo

kad neturėjome iš ko honorarus mokėti.

Nuo asmenybių iki mokslo mokyklų

ML. Kokią pirmą serijos „Lietuvos mokslas“ knygą išleidote?

A. L. Pirmoji buvo skirta augalų selekcijai. Sudarant knygą vadovavo prof. Juozas Lazauskas. Tai buvo kolektyvinė monografija, tarp kurios autorių – Lietuvos žemdirbystės instituto, Sodininkystės ir daržininkystės, kitų institucijų mokslininkai. Jau bene per 100 monografinio pobūdžio knygų išleidome.

ML. Sudarėte ir stenogramų leidinį „Sąjūdžio gimimas“.

A. L. Apie Sąjūdžio įkūrimą byloja 1988 m. birželio 2 ir 3 dienų susirinkimų Lietuvos MA Mokslininkų rūmuose ir Lietuvos MA salėje padarytų stenogramų leidinys *Sąjūdžio gimimas*. Dvitomyje *LKP agonijos kronika*

Daktarą A. Liekį su serijos „Lietuvos mokslas“ 20-mečiu sveikina prof. Algimantas Bubulis ir akad. prof. Kazimieras Ragulskis

išsivijos spaudai, o jaunesniesiems skelbti straipsnius Lietuvoje neapsimokėjo karjeros užsienyje sumetimais. Be to, pirmuoju Nepriklausomybės dešimtmečiu, nesant elektroninio ryšio, trukdė ir gan ilgai užtrunkantis susirašinėjimas paštu. Tad leidiniuose ir vyravo tik Lietuvoje ar netoli jos gyvenantys lietuviai autoriai. Žinoma, perėjus į monografinio pobūdžio *Lietuvos mokslo* knygų leidybą, ryšių problema nebebuvo tokia aktuali, tik solidesnių autorių trūko. Tuo labiau,

aprašyta, kaip gimė idėja atskirti LKP nuo TSKP ir paversti ją socialdemokratinio tipo partija, nepriešingą Nepriklausomai Lietuvai. Beje, iš pradžių man teko būti TSKP skaldytojų grupės koordinatoriumi, nuo TSKP atskirtos savarankiškos LKP programinių dokumentų vienu iš kūrėjų. Šias ir kitas knygas rašyti buvo palyginti nesunku, nes teko būti pačių įvykių ir procesų sukuriuose, pažinti Lietuvos laisvės kovotojus, disidentus, Sąjūdžio kūrėjus, teko būti tarp iniciatorių įkuriant

Lietuvos mokslininkų, Lietuvos inžinierių sąjungas.

ML. Esate nemažai padirbėjęs mokslo ir technikos istorijos baruose.

A. L. Buvo ir tebėra aktualu – Lietuvos mokslo ir technikos istorija. Dar 1993 m. šiai problemai tirti mėginau įsteigti institutą prie Lietuvos MA. Valdžiai vis nerandant lėšų tą idėją įgyvendino Gedimino technikos universitetas, vienintelė iš aukštųjų mokyklų ir mokslo institucijų daugiau nei prieš dešimtmetį įsteigusi Mokslo tyros centrą (institutą), kuriame nu tada ir dirbu. Remiant VGTU Antano Gustaičio aviacijos institutui, išleistas mano mokslo tyros monografijos: *Lietuvos karo aviacijos istorija* (iki 1940 m.), aukščiausios kvalifikacijos aviacijos specialistų rengimo Lietuvoje istorija – *Sparnuotoji Lietuva*, beveik 1500 puslapių apimties monografija *Lietuvių karyba ir ginkluotė*. Šioje monografijoje pateikta lietuvių karybos raida nuo seniausių laikų.

Sakoma, jei nori sukurti kažką naujo, sužinok, kas jau buvo sukurta. Todėl stengėmės ne tik parašyti, kas buvo, bet ir kiek tai buvo nauja, kiek prisidėjo ar galėtų prisidėti prie tolesnės mokslo, technikos ir visuomenės pažangos.

ML. Buvote pakankamai atidus Lietuvoje susiformavusioms mokslo mokykloms.

A. L. Išties istorinės raidos tyrimai gan glaudžiai susiję su mokslo mokyklų ir krypčių tyrimais, svarbiais tolesnių tyrimų plėtotėi. Pavyzdžiui, ypač svarbi buvo virpesių mechanikos ir technikos lietuviškoji mokykla, sukurta akad. Kazimiero Ragulskio, kuri pelnė pripažinimą visame pasaulyje. Apie K. Ragulskį, jo mokyklą, šios mokyklos išugdytas naujas mokslo kryptis parengėme ir anglų kalba išleidome didelę kolektyvinę monografiją. Parengėme ir išleidome monografinio pobūdžio knygų apie mokslinių mokyklų formavimąsi zoologijos, dirvotyros, transporto, energetikos, šeimotyros, filosofijos ir sociologijos, ekologijos, edukologijos ir kitose mokslo bei technikos srityse.

Paklausios buvo ir yra knygos šiuolaikinės ekonomikos, bankų, finansų, audito, šiuolaikinės medicinos ir medicininės technikos klausimais. Beje, knygos **mokslo ir technikos, pažangos medicinoje** klausimais sudaro gan didelę serijos *Lietuvos mokslas* mokslo tyros knygų dalį, nes šiandieninėje medicinoje jau mėginama taikyti naujausias technologijas.

Kalbėdami apie mokslo pasiekimus, pirmiausia mintyje turime iškiliausius **mokslininkus, asmenybes**. Tai kita *Lietuvos mokslo* serijos knygų, tyrimų ir leidybos sritis. Didelio skaitytojų susidomėjimo sulaukė monografinio pobūdžio knygos apie prof. E. K. Zavadską, prof. R. Ginevičių, prof. A. V. Bumelį, akad. A. Jucį, prof. K. Antanavičių, akad. Z. R. Rudziką, akad. A. Gaižutį, akad. K. Ragulskį, prof. V. Tamošiūną, prof. K. Ėringį, pirmąją Lietuvos technikos mokslų daktarę Vyda Kęsgailaitę-Ragulskienę ir kt. Rašyti monografijas apie kuriančius žmones lengviau, negu apie amžinybėn išsklavusiuosius – padaroma

mažiau klaidų, nes į visus klausimus gali atsakyti, dokumentais patvirtinti pats mokslininkas. O jei kas ir būna nutylėta, laikas išryškins, būsimi tyrėjai pataisys, papildys.

Lietuvos moksle analizuojama pačių **mokslo ir studijų institucijų raida, jų įnašas į Lietuvos ir pasaulio mokslo bei pažangos istoriją**. Tokiais leidiniais labai domimasi ne tik institucijose, apie kurias rašoma, bet ir užsienyje. Kolektyvinio monografinio pobūdžio knygų parengta ir išleista apie VGTU, Kauno politechnikos institutą (dabar KTU), Lietuvos energetikos institutą, Klaipėdos universitetą, Lietuvos žemės ūkio universitetą, Lietuvos mokslų akademiją, Vilniaus universitetą, Filosofijos ir sociologijos institutą, kitas mokslo ir studijų institucijas. Knygos padeda pažinti pačios įstaigos tiriamųjų darbų raidą, dirbusius ar dirbančius tyrėjus, geriau suvokti jų darbų reikšmę.

Dalis knygų paskelbtos internetinės bibliotekos puslapiuose – *www.elibrary.lt*. Pernai išleista ir 1322 puslapių apimties *Lietuvos mokslo* knygų išplėstinė bibliografinė rodyklė *Lietuviai inteligentai Tautos ir Laisvės pažangos kelyje*.

ML. Į tą seriją pateko ir nemažai Jūsų paties parašytų arba sudarytų knygų.

A. L. Sakoma, kas parašyta, tuo jau ir kirviu neiškirsi. Dauguma jų išleistos knygos serijose *Lietuvos mokslas* ir *Lietuvių tauta*. Rašiau stengdamasis duoti atsaką į ypač svarbius Lietuvai klausimus, nes kai kurie archyvai buvo menkai žinomi, pavyzdžiui, KGB, Komunistų partijos ir kiti.

Seriją *Lietuvos mokslas (Mokslas ir Lietuva, vėliau ir Lietuvių tauta)* įsteigiau norėdamas paskatinti Lietuvos ir pasaulio lietuvių mokslininkus spręsti lietuvių tautos, nepriklausomos Lietuvos stiprinimo ir ilgaamžiškumo klausimus. Tuo metu ypač svarbios buvo **istorijos problemos**. Pats ėmiausi grįsti ir įrodinėti, kokios etninės mūsų tautos ribos, kaip kito ir kodėl kito Lietuvos valstybės sienos. Remdamasis archyviniais dokumentais parašiau dvi toms veikalą *Lietuvos sienų raida*. Reikėjo įrodyti, kad Vasario 16-osios Lietuvos nepriklausomybės aktas priimtas ir paskelbtas ne tik saujelės „buržuazinių inteligentų“ sumanymu. Rastus istorinius šaltinius apibendrinau monografijose apie lietuvių tautos prisikėlimą, Vasario 16-osios akto signatarus, Lietuvos valstybės prezidentus ir kt. Svarbu buvo pagrįsti, kad atkuriamoje nepriklausomoje Lietuvoje valstybinė kalba turi būti tik lietuvių. Tai įrodyta tritomyje *Lietuvių tautos – lietuvių kalbos likimas*. Analizuodamas KGB ir kitus archyvinis dokumentus šešių tomų knygų serijoje *Nenugalėtoji Lietuva* pamėginau išanalizuoti, kokia kaina pasiekta nepriklausomybė. Knygoje *Lietuvos Laikinoji Vyriausybė (1941 06 22–08 05)* pagrindžiau, kad ir 1941 m. Birželio sukilimas – lietuvių tautos didvyriškumo pavyzdys, o kad jo rezultatai nebuvo galima pasinaudoti, tai ne Lietuvos, bet okupanto kaltė.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mielieji,

„Mokslo Lietuvos“ redakcija liepos pabaigoje išsėina kasmetinių atostogų ir rugpjūtį nepasirodys. Vasariškus numerius planuojame išleisti liepos 1 ir 15 dieną, o paskui pasirodys tik rugsėjo pradžioje. Jei pageidaujate publikuoti skelbimus ar svarbią medžiagą, ją prašytume atsiųsti iki liepos 1 dienos el. paštu: mokslolietuva@takas.lt.

Redakcija

arba Baltasis šviesoraščio metraštinkas, Penki vakarai su Bernardu

Pradžia 2009 m. Nr. 15

Mesingas ir Pilsudskis

1917 metai. Rusijoje siautė revoliucijų gaivalas, o Mesingas išsirengė į pasaulinę turnė. Japonija, Brazilija, Argentina ir kitos šalys – kelionė užtruko ketverius metus. Į Europą sugrįžo 1921 m., kai Senojo žemyno žemėlapis buvo įgijęs daug naujų spalvų. Mesingas po daugelio metų grįžo į valstybingumą atkūrusią Lenkiją, įsikūrė gimtajame miestelyje. Tačiau jam neteko ilgai ilsėtis po pasaulinio vojažo – 23 metų jaunuolis pašauktas į Lenkijos kariuomenę, kaip ir dera šios valstybės piliečiui. Sunku įsivaizduoti Volfą Mesingą buvus gerą kareivį. To niekas iš jo ir nesitikėjo, todėl eilinis Mesingas tiesiu taikymu buvo nukreiptas į virtuvę. Po kelių mėnesių Volfą pasikvietė dalinio viršininkas ir pranešė, kad jį pageidauja matyti pats Lenkijos valstybės viršininkas Juzefas Pilsudskis. Taip tiesiai iš kareiviškos virtuvės eilinis Mesingas atsidūrė pas maršalą.

Susitikimas rūmuose buvo įspūdingas. Dalyvavo aukšti karininkai, puošnios damos, o pats J. Pilsudskis atrodė kukliausiai, pusiau civiliais drabužiais, be pasižymėjimo ženklų. Pirmiausia Mesingui pasiūlyta parodyti savo nepaprastus gebėjimus, apie kuriuos rašo pasaulio spauda ir netyla diskusijos įvairiuose visuomenės sluoksniuose. Su pateiktomis užduotimis Volfas susidorojo be jokio vargo, nes jos ne kažin kiek skyrėsi nuo daugybės tų, kurias šimtus ir tūkstančius kartų jam buvo tekę atlikti. Pavyzdžiui, atrasti už portreto iš anksto paslėptą portsigarą ar kitą daiktą. Žmonės ne tokie jau ir išmoningi, kaip kad būtų galima spręsti iš krečiamų eibių, kurių ir tada kasdien buvo pilni visi laikraščiai.

Pažintis su J. Pilsudskiu turėjo tęsinį. Valstybės viršininkas pageidavo išsikviesti eilinį Mesingą, norėdamas pasitarti įvairiais klausimais. Kokiais, tikriausiai niekada nepavyks sužinoti, nes Mesingas mokėjo saugoti konfidencialias paslaptis, ypač jei jos buvo susijusios su kitais asmenimis. Mokėjo būti korektiškas, konfidencialumą suprato kaip būtiną bendravimo sąlygą. J. Pilsudskio pageidavimai buvo privataus pobūdžio, Mesingas juos išpildė, bet didžiam smalsuoliui nusivylimui nieko apie tai nėra nei pasakojęs, nei rašęs. Aišku, sensacijų mėgėjai darė įvairias prielaidas. Ne paslaptis, kad valstybės viršininkas J. Pilsudskis buvo prietaringas, net lankydavo spiritinius seansus. Pikti liežuviai tvirtino, kad J. Pilsudskis Mesingo prašęs nuspėti jo romano baigtį su gražuole Eugenija Levicka, kurios ištikimybę jis gerokai abejojo, gal ir ne be pagrindo. Mesingas įspėjo apie moteriai gresiantį pavojų.

Baigęs karinę tarnybą, kuri jam tikriausiai neapkarso, Mesingas su nauju impresarijumi ponu Kobaku leidosi į didžiulį turnė po Europos sostines – aplankė Paryžių, Londoną, Romą, Berlyną, Stokholmą,

Ši Klaipėdoje padaryta dramatiška fotografija, ko gero, atspindi dramatišką Volfo Mesingo likimą

Ryga. Be įprastųjų psichologinių eksperimentų ėmėsi ir visiškai naujų triukų. Antai Rygos gatvėse Mesingas užrištomis akimis vairavo automobilį, skaitydamas tikro vairuotojo mintis ir atkartodamas jo mintimis duodamas komandas. Įdomiausia, kad ligi tol Volfas išvis niekada nėra vairavęs automobilio, kaip niekada to nedarė ir po šio įspūdingo pasiūlymo, kurį stebėjo tūkstančiai kvapą užgniaužusių žiūrovų.

Mesingas tampa dailininku

Šlovė apie Lenkijos įžymybę plito kaip ir kaskart vis nauji jos laimėjimai: atrastos pavogtos brangenybės, išsaugotos šeimos ir pan. Ypatinę vietą jo „kūrybinėje“ biografijoje užima istorija su grafo Čartoriskio briliantine sege. Ji buvo verta 800 tūkstančių zlotų, bet vieną dieną iš rūmų dingo kaip į vandenį. Tarnai buvo visiškai patikimi, juos mažiausiai buvo galima įtarti. Svetimiems asmenims į rūmus patekti buvo išvis neįmanoma. Iškvieisti detektyvai nieko nesugebėjo išaiškinti. Tada grafas savo lėktuvu atskrido į Krokuvą, kur gastroliavo Mesingas, ir išdėstė jį ištikusią bėdą. Pasiūlė imtis bylos tyrimo. Čartoriskio lėktuvu kartu nuskrido į Varšuvą, iš ten nesunkiai pasiekė grafo pilį.

Mesingas pilyje buvo pristatytas kaip padirbėti atvykęs dailininkas. Į dailininką buvo ištis panašus: ilgi juodi plaukai, pablyškęs vei-

das, skrybėlė plačiabrylė – ko ne menininkas. Tai štai dailininku kuriam laikui tapęs Mesingas ėmėsi darbo. Pirmiausia paprašė leisti jo kuriams paveikslams pasirinkti „modelį“. Pro Mesingą turėjo praeiti visi pilies tarnai ir tarnautojai. Nė vienas iš jų nesukėlė jam įtarimo. Tik apie vieną nieko konkretaus negalėjo pasakyti – seniai dirbančio tarno nevisprotį vienuolikametį sūnų. Tarsi kokia siena ar neregimas ekranas skyrė Mesingą nuo šio berniuko: neįmanoma buvo skaityti jo minčių, sunku buvo nusakyti net jo nuotaikos pokyčius. Tas vaikiškas galėjo laisvai vaikščioti po rūmus, įeiti į bet kurį kambarį. Niekas jį nekreipė dėmesio, bet Mesingui tapo pirmuoju įtariamuoju. Nutarė savo spėjimus patikrinti.

Pasilikęs su berniuku kambaryje piešė savo bloknote, paskui išsitraukęs iš kišenės auksinį laikrodį pažaidė ir padėjęs matomoje vietoje išėjo iš kambario. Stebėjo, ką darys berniukas. Šis paėmė laikrodį į rankas, pavartė, pasūpavo už grandinėlės, o toliau nutiko svarbiausia. Staiga berniukas pribėgo prie didžiulio lokio iškamšos, vikriai užsiropštė ant žvėries galvos ir įmetė laikrodį į pražiodytus nasrus. Paslaptis išaiškėjo, kai iš prapjautos lokio iškamšos buvo ištraukta krūva blizgančių daiktų – stiklo šukių, arbatinių šaukštelių, papuošalų, tarp kurių buvo ir Čartoriskių šeimos pasididžiavimas – briliantinė segė.

Štai ir istorijos pabaiga, jeigu ne vienas niuansas. Grafas buvo prižadėjęs brilianto radėjui sumokėti honorarą – ketvirtį brangenybės sumos. V. Mesingas užmokesčio atsakė, bet už paslaugas paprašė grafo tarpininkauti Lenkijos seime, kad būtų atšauktas žydų teises varžantis Lenkijos vyriausybės nutarimas. Grafas sutiko ir po kelių savaičių žydus diskriminuojantis nutarimas buvo atšauktas. Šiuo laimėjimu Mesingas labai didžiavosi, gal labiau net už kai kurių savo triukų sėkmę.

Laiškas nemelavo

Dar labiau Mesingo tarptautinis autoritetas išaugo po įspūdingos kelionės į tris žemynus – Aziją, Australiją ir Pietų Ameriką. Indijoje Mesingas susitiko su indų dvasiniu lyderiu Mahatma Gandžiu, rodė jam savo sugebėjimus. Beje, ir pats nemažai Indijoje išmoko iš tos šalies jogų. Pastebėsime, kad niekad nepraleisdavo progos perimti naują patirtį.

Tiesa, kartą viename Lenkijos miestelyje gastrolių atvykusį Mesingą pasitiko minia niūriai nusiteikusių vietos gyventojų. Pasigirdo šūksniai, magui nieko gero nežadantys: „Appgavikas, mulkintojas!“ O nutiko štai kas. Prieš kurį laiką tame miestelyje apsilankiusiam Mesingui viena moteris parodė iš sūnaus seniai gautą laišką ir paprašė atsakyti, kas su juo atsitiko Amerikoje, kad jokių žinių nebegaunanti. Mesingas paė-

mė į rankas laišką, perskaitė ir apgailėstaudamas pasakė, kad šį laišką parašęs žmogus miręs. Baisią žinią išgirdusi motina krito be sąmonės, reikėjo nemažų pastangų ją atgaivinti. Tačiau prabėgo kiek laiko ir sūnus kaip niekur nieko sugrįžo iš Amerikos, o kai kam gal ir iš ano pasaulio, nes miestelio gyventojai mintyse jį jau buvo palaidoję. Mesingo kaip ateities spėjiko reputacija smarkiai pašlijo, bent jau tarp to miestelio žmonių. Nieko gero jam nežadėjo naujos gastrolės: vietoj sveikinimo ovacijų vos negavo lupki.

Atsidūręs akis į akį su labai nedraugiškai nusiteikusia to miestelio gyventojais, taip pat ir tariamu negyvėliu, Mesingas akimirka susimąstė, paskui kreipėsi į vaikina: „Ar pats rašei tą paskutinį motinai siųstą laišką?“ Pasirodo, kad ne pats rašė – paprašė parašyti geriau plunksną valdantį draugą, o jis tik diktavęs. „O kas nutiko tam tavo draugui?“ Pasirodo, žuvo prispaustas rąsto. Ar reikia sakyti, kaip po šios istorijos tame miestelyje nepralenkiamas aiškiaregys buvo dievinamas.

Kaip kad pasitaiko gyvenime, pakako ir su piktais kėslais mėginusių išbrauti į Mesingo asmeninį gyvenimą. Kartą vienas piktavališkas asmuo jam prisuko gražuolę, kuri bandė įžymybę suvilioti ir šantažuoti. Mesingas tas užmačias laiku perkandęs, slapta sugebėjo iškvieisti policininkus, kurie laukė laiptinėje. Kai gražuolė klykdama, kad ją

prievartauja, išlėkė į laiptinę, ten jos jau laukė tvarkos sergėtojai su antrankiais.

Kai velnias nieko dėtas

Savaip įdomią mįslę XX a. trečiajame dešimtmetyje Mesingui teko spręsti Paryžiuje, kur jis pasireiškė ne kaip ateities spėjikas, bet veikia kaip Šerlokas Holmsas. Iš laikraščių sužinojo, kad pagyvenusio bankininko Denadje namuose dedasi keisti dalykai. Juos tyrė policija, bet nieko nepešė, o bankininkas jau ant pamišimo ribos. Mesingas susidomėjo ir pasiūlė savo paslaugas.

Pirmaisia išsiaiškino šeimos narių santykius. Mirus bankininko žmonai, šis vedė jauną moterį, kuriai didžiausią įspūdį tikriausiai padarė ne paties jauniko privalumai, bet jo žemiški turtai. Jis turėjo dukterį, su kuria naujoji žmona netruko susidraugauti, gal todėl, kad abi jautėsi nuskriaustos, nes šykštus bankininkas nė nemanė dėl abiejų išlaidauti. Naktį, kai tarnai ilsėdavosi savo namuose, o bankininko dukteris ir jaunoji pamotė būdavo išėjusios į teatrą ar kitą pramogą, Denadje viloje kildavo tikra velniava. Vieną vakarą bankininkas pastebėjo, kaip ant sienos kabojęs jo pirmosios žmonos portretas pasiviro, o paskui kryptelėjo į kitą pusę. Persigandęs Denadje visa tai priėmė kaip blogą ženklą. Panašūs dalykai tęsėsi ir toliau. Keisti stuksenimai į sieną ir judantis portretas, sakytumėi, jame įkalinta moteris stengtųsi išsivaduoti iš rėmų, prietaringam ir ligotam bankininkui kėlė siaubą. Nedaug trūko, kad jis išsikraustytų iš proto. Tačiau nuimti portreto Denadje nė už ką neleido, nes be galo mylėjo savo pirmąją žmoną ir gerbė jos atminimą.

Įdomiausia, kad paveikslas atgydavo tik tada, kai nieko, išskyrus poną Denadje, namuose nebūdavo. Iškviesta policija nieko nesugebėjo išsiaiškinti. Kai pono Denadje kambaryje budėjęs detektyvas išgirdo stuksenimus sienoje, o paveikslas ėmė siūbuoti, detektyvas puolė prie paveikslu, bet užkliuvęs už kažkokio daikto pargriuvo ir išsinarino koją. Tai dar labiau sustiprino prietaringo bankininko įsitikinimą, kad tai šėtono pinklės.

Tyrimo ėmėsi Mesingas. Bankininko žmonai ir dukrai išvažiavus į teatrą, Mesingas su Denadje kambaryje išjungė šviesą ir pradėjo laukti. Netrukus pasigirdo stuksenimas į sieną, paveikslas pradėjo siūbuoti. Mesingas tyliai išlino į koridorių ir pasibeldė į gretimas duris. Beldimas į sieną liovėsi. Tada Mesingas truktelėjo už rankenos taip, kad nutrūko duris laikanti grandinė, ir jis galėjo įžengti į kambarį. Išvydo ant lovos gulintį pono Denadje žmoną, kuri turėjo būti teatre. Visos šios istorijos aplinkybės tapo aiškios.

Suvienijusios pastangas moterys ryžosi pasiglemžti Denadje milijonus, o tam reikėjo atsikratyti senų ir ligotų žmogumi. Visas tas spektaklis su judančiu paveikslu skirtas tam, kad poną Denadje būtų galima paskelbti nevispročiu ir uždaryti į atitinkamą gydymo įstaigą. Nusikalstamas sumanymas nepavyko.

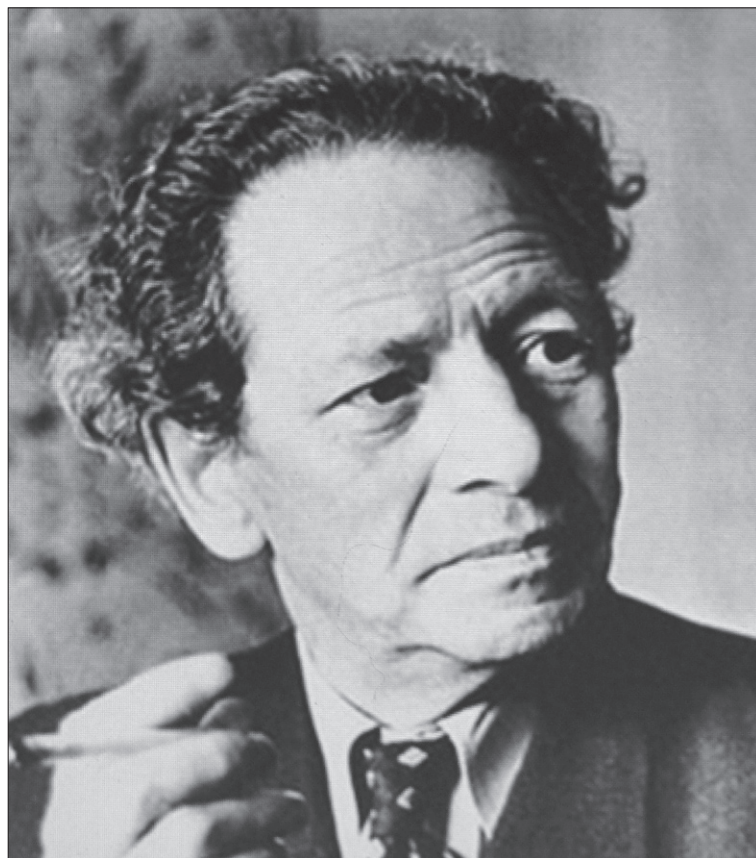
Išpranašavo fiurerio galą

Toli gražu ne visada Mesingui taip sekėsi gyvenime, kaip turėjo lemti jo ypatingi gabumai ir sugebėjimai. Kartą Varšuvos teatre koncer-

to metu jis iš publikos išgirdo klausimą, atsakymas į kurį lėmė tolesnį jo gyvenimą. Mesingas išpranašavo liūdną baigtį Hitleriui, jeigu jis patrauktų į Rytus, pradėtų karą prieš Lenkiją. Mėgstama teigti, kad taip Mesingas tapęs asmeniniu Hitlerio priešu, už kurio pagavimą fiurerio pažadėta 200 tūkstančių reichsmarkų. Sunku pasakyti, ar tikrai fiureris taip švaistėsi reichsmarkėmis. Galimas dalykas, Mesingui atsidūrus Sovietų Sąjungoje tokios fantazijos buvo skatinamos ir paties Mesingo palaikomos, pasitarnavo kaip tam tikra indulgencija naujo režimo sąlygomis. Juk ir Maskvos radijo griausmasvaidį Jurijų Levitaną, karo metais skaičius sovietų Informbiuro ir Stalino pranešimus, Hitleris dėl išskirtinio balso neva buvo paskelbęs savo asmeniniu priešu. Tad kuo blogesnis Mesingas. Bet pernelyg toli nubėgome į priekį.

Mesingui atsirūgo Hitleriui išpranašauta lemtis ir labai greitai. 1939 m. rugsėjo 1-ąją nacistinės Vokietijos tankai jau žlėgsėjo Lenkijos žeme, prasidėjo žiauriausios represijos prieš žydus, kuriuos pradėta persekioti, varyti į getus. Toks pat likimas Gura Kalvarijoje ištiko Volfo Mesingo tėvą ir brolius – vieni žuvo Maidaneko dujų kameroje, kiti nukankinti Varšuvos gete. Tas pats likimas laukė ir pranašo Volfo Mesingo. Visi jo talentai ir nuopelnai žmonijai naciams nieko nereikė, Mesingas jiems buvo tik žydas magas, statistinis vienietis ir tai tik laikinas šioje žemėje. Laimei, jo talento gerbėjai spėjo savo numylėtinį paslėpti Varšuvoje vienos mėsos krautuvėlės rūsyje.

Mesingas bijojo uždaro erdvės ir ilgai rūsyje tūnoti neįstengė. Žinojo, kad naciai jo ieško, bet ryžosi išeiti į gatvę. Geriau jau būtų susikaupęs ir pabandęs nuspėti savo bent artimiausių kelių dienų likimą. To nepadarė, o vos pasirodęs gatvėje buvo sustabdytas vokiečių patrulių. Mesingas bandė apsimesti dailininku, nes išvaizda tiko, o Čartoriskų pilyje jau buvo apsipratęs su šia profesija. Bet vokiečių patrulį įtikinti buvo sunkiau negu grafų Čartoriskų pilies seimynykščius. Mesingas nespėjo savo artistinių gebėjimų parodyti, kai gavo smūgį į

Artistiškas Volfas Mesingas taip ir išliko didžioji XX amžiaus paslaptis

Klaipėdiškiai Volfą Mesingą pažino daugiau kaip artistą, iliuzionistą – tai atsispindi ir šiose Bernardo Aleknavičiaus nuotraukose

veidą su buožė ir atitoko kameroje, kur jį pasveikino prižiūrėtojas: girdi, Berlyne tavęs jau laukia...

Tokia perspektyva mažiausiai jam buvo maloni, jei apskritai tokioje padėtyje dar galima užsiminti apie malonumus. Keli išmušti dantys nuo smūgio į žandą gatvėje nuo patrulio tik patvirtino niūriausias prognozes. Galimas dalykas, jį išveš į Berlyną, privers kurį laiką tarnauti naciams kaip Hanuseną, o paskui kaip ir jį pasiūš pas Abraomą...

Užimti Hanuseno vietos nepanoro

Priminsime, kad Erikas Janas Hanusenas (tikroji pavardė Heršas Šteinšneideris) buvo Vienos cirko artistas, garsus tarpukario telepatas. Jis buvo čekų žydas, kaip kad lenkų žydas buvo Mesingas, talento požiūriu jiedu gal nedaug skyrėsi, tačiau tuo judvieju panašumas ir baigėsi. Hanusenas sutiko tarnauti naciams, nuo 1931 m. buvo tapęs Hitlerio favoritu, darė jam didelę įtaką. Vienas universitetas Hanusenui suteikė okultinių mokslų profesoriaus vardą, jis įgijo galimybę statyti „okultizmo rūmus“. Bet aistringas teatrališkumas, kartais perdėtas artistiškas jį ir pražudė. Tikroji jo liūdno lemties priežastis vis dėlto, matyt, buvo jo pranašystės fiureriui,

kurios neturėjo būti perdėm optimistiškos, jeigu magas profesiniu požiūriu buvo ko nors vertas. Artimiausioje fiurerio aplinkoje taip pat pakako pavyduolių, nuo kurių Hanuseno neįstengė apsaugoti net aukščiausio rango globėjai. 1935 m. rudenį jis slapta buvo nužudytas.

Žinoma, gera vieta tuščia ilgai nebūna. Vokietijoje buvo apstu mistinių draugijų ir ordinų: *Vrilio draugija*, *Tulės (Fulės) grupė*, *Protėvių palikimas (Anenerbė)*, *Juodasis ordinas (SS)*, *Vokietijos ordinas* ir pan. Aukščiausieji nacių bonzos buvo uolūs įvairių panašaus pobūdžio draugijų nariai. Slapta Anenerbės draugija priklausė SS ir studijavo Tibeto magiją, valdė pusšimtį (!) „mokslinių institutų“. 1940 m. Vokietijoje buvo 50 tūkstančių „profesionalių“ magų, žiniuonių, astrologų, alchemikų ir paprasčiausių šundaktarių. Gydančiųjų gamtos bonzos susijungė 12 400 ekstrasensų ir žiniuonių. Visuotinis protų pakrikimas negalėjo baigtis nieku kitu kuo ir baigėsi. Bet tos baigties dar reikėjo sulaukti.

Visai galimas dalykas, kad Mesingui, nors ir netekusiam dalies dantų, buvo lemta užimti Berlyne Hanuseno vietą. Jei taip, vietoj rudo geriau jau raudonos diktatorius... Nesiimsime spėlioti, ar Mesingas tuo metu numatė savo tolesnio likimo vingius, bet vieną didžiausių savo fokusų sugebėjo atlikti. Ir ekstremalioomis sąlygomis, kai nesėkmės kaina buvo nuosava galva. Sutelkęs visas valios pastangas Mesingas į savo kamerą mintimis privertė susirinkti nuovadoje budėjusius policininkus, sargybinį, kuris turėjo budėti lauke prie durų, ir net patį nuovados viršininką. Kai mago valios vedini visi susirinko jo kameroje, ligi tol gyvybės ženklų nerodęs Mesingas pakilo, užšovė geležinių durų sklaidę ir iškeliavo savo keliu.

Esama žinių, kad kone metus laiko slapstėsi pas tėvą, kuris tuo metu dar nebuvo atsidūręs gete, o 1940 m. vieną žiemos vakarą persikėlęs per Bugą kirto Sovietų Sąjungos sieną. Prasidėjo naujas Volfo Mesingo gyvenimo laikotarpis, kuris tęsėsi 34 metus. Visa tai, kas siejosi su teatru ir koncertų salių jupiterių šviesomis, vojažais į skirtingas šalis ir žemynus nugarimzdė į Letą. Kas apie tai buvo rašoma kitų autorių? Žinome, kad prieš karą Mesingas moterimis nesibodėjo, patyrė daug romanų, buvo vedęs artistę, su kuria turėjo gyvenęs vaikų. Bugo vandenys buvo skiriamoji riba, nusinešusi Mesingo prisiminimus apie žmoną ir vaikus,

veikiausiai jis pats ne kažin ką žinojo apie savo šeimos tolesnį likimą.

Šiapus Bugo

Kaip Mesingui sekėsi Sovietų Baltarusijos teritorijoje? Rusų kalbos beveik nemokėjo, niekas čia jo nelaukė, pažįstamų ir gerbėjų, kuriuos būtų galima atsiremti, neturėjo. Sovietai ir Vokietijos naciai buvo sąjungininkai ir ginklo draugai, bendromis jėgomis parklupdę Lenkiją 1939 m. rugsėjį pradėtojo Antrojo pasaulinio karo metu, o Breste vyko nugalėtojų kariuomenių bendras paradas. Buvo keliami tostai už pergalę ir būsimuosius žygius. Tokiomis sąlygomis Mesingas labai greitai galėjo būti gražintas į Vokietijos okupuotos Lenkijos teritoriją.

Pasišlaistęs ir supratęs, kad kitaip neišgyvens, privalo užsiimti kokia nors veikla, kreipėsi į meno reikalais užsiimančiu skyrių, kurio darbuotojams Mesingo fokusai padarė įspūdį. Jis buvo nukreiptas į artistų brigadą, važinėjo po Bresto rajoną. 1940 m. gegužę pasiūstas į Minską, jo gastrolių maršrutai išplito po Baltarusijos teritoriją.

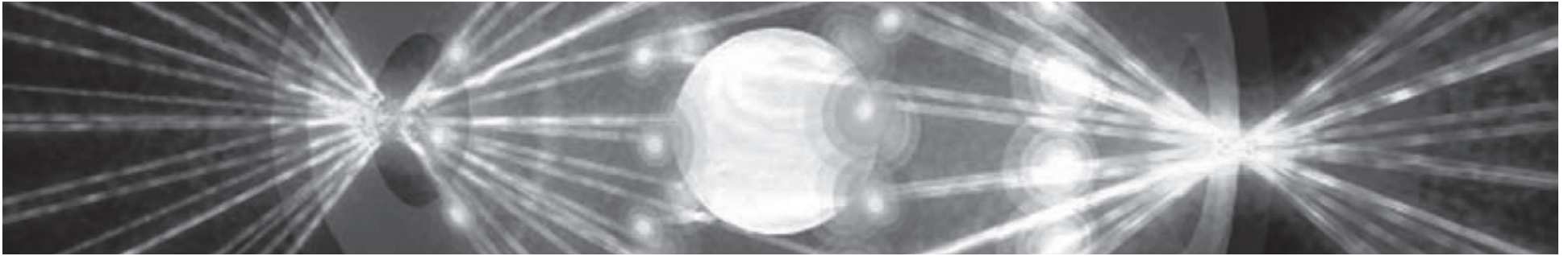
Gomelyje įprastas gastrolių ritmas buvo sutrikdytas: prie Mesingo pasirodymo metu priėjo du uniformuoti vyrai, nutraukė jo numerį, atsiprašė publikos ir Mesingą išsivedė. Nuskraidino tiesiai į Maskvą, greit paaikšėjo, kad pas svarbiausiąjį šalies ūsočių, kurį Mesingas pažino iš daugybės matytų plakatų ir portretų, – neprireikė jokių ypatingų gebėjimų. Stalinas pasisėmė, užsimezgė pokalbis. Tautų „vadą“ domino Mesingo susitikimai su Pilsudskiu ir kitais Lenkijos vadovais. Matyt, Stalinui patiko Mesingo pasakymas, kad jis nešiojo Staliną ant rankų. Kaip tai? Ogi per Gegužės 1-osios demonstraciją. Pokalbis tęsėsi toliau, o išsiskiriant Stalinas Mesingą pavadino gudruoliu. Šis mandagiai paprieštaravo, tikru gudruoliu pavadindamas Staliną.

Pasak Mesingo, tai buvęs ne pasakutinis susitikimas su Stalinu. Kartą Mesingui liepta įrodyti, kad jis galėtų iš banko paimti šimtą tūkstančių rublių be jokio dokumento. Mesingui panašius „fokusus“ yra tekę ir anksčiau daryti, tiesa, ne su bankais. Ką gi, jei viso pasaulio proletariato „vadas“ įsako, galima pamėginti.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Pirmajam lazeriui pasaulyje - 50 metų

Dr. Vidas KABELKA

Šių metų gegužės 16 d. sukako 50 metų, kai amerikiečių fizikas Teodoras H. Maimanas (Theodore H. Maiman) Kalifornijoje, Malibu miestelyje, kompanija *Hughes Research Laboratories* užfiksavo pirmojo lazerio raudonos spalvos žybsnį. Lazeris – neabejotinai vienas didžiausių praėjusio šimtmečio mokslo atradimų, ypač išskirtinė taikomoji jo reikšmė – sunku rasti žmonių veiklos sritį, kur jis nebūtų taikomas. Lazeriai taip įsiliejo į kasdieninę mūsų buitį, kad dažnai į juos net neatkreipiame dėmesio, laikydami tiesiog savaime suprantamu reiškiniumi. Įjungdami kompaktinių diskų grotuvą ar prekybos centre stebėdami, kaip pardavėja nuskaito pirkinio kainą, naudodama kažkokį įtaisą, daugelis net nesuima, kad tiesiogiai susiduria su lazerio panaudojimu. Viena iš sričių, kurioje lazeriai sukėlė tikrą revoliuciją – ryšių technika. Jų naudojimas telekomunikacinėse sistemose leido pereiti į optinių dažnių diapazoną, kartu praplečiant informacijos srauto perdavimo galimybes. Sunku pasakyti, ar tokią lazerio kasdienybę

įsivaizdavo mokslininkai, stovėję prie lazerio sukūrimo ištakų. Lazeris jiems pirmiausia buvo mokslinių tyrimų objektas – vargu ar jie numatė, kad mokslinių tyrimų objektas turės tokią milžinišką ir plačią taikymo perspektyvą.

Atvertus bet kurį šiuolaikinį fizikos vadovėlį, galima sužinoti, kad pirmąjį lazerį 1960 m. sukūrė amerikiečių fizikas T. Maimanas. Tai enciklopedinis faktas, tačiau norint įsisąmoninti šią tiesą, prasminga atlikti nedidelę ekskursiją į lazerių fizikos mokslo praeitį ir apžvelgti tuos mokslinius atradimus ir tyrimus, kuriais remiantis sukurtas lazeris. Lazerio sukūrimo istorija savo eigos intriga prilygo aukšto lygio nuotykių romanui, kuriame veiksmas vyksta nepaisant logikos dėsnų ir visiškai neaišku, kas laimės. Vien ko verta istorija, susijusi su pirmojo lazerio patvirtinimu! Daugelis mokslininkų, nemažai prisidėję prie lazerio sukūrimo, yra užmiršti.

Prie lazerio sukūrimo ištakų

1916 m. vienas genialiausių XX amžiaus fizikų – Albertas Einšteinas (Albert Einstein), vykstant karštomis diskusijoms apie šviesos

banginę-dalelinę prigimtį, įsitvirtinant kvantų teorijai, postulavo apie savaiminio (spontaninio) ir priverstinio (stimuliuoto) spinduliavimo prigimtį ir įvedė Einšteino koeficientus A ir B , apibrėžiančius šių procesų vyksmo tikimybes. Prieš paskelbdamas mokslinius straipsnius šia tema laiške vienam iš savo artimiausių draugų – Mišeliui Andželo Beso (Michele Angelo Besso) – rašė: „Pagaliau galutinai suvokiau spinduliavimo sugerties ir emisijos reiškinį esmę...“ Priverstinio spinduliavimo egzistavimo idėja, kurią suvokė ir pagrindė A. Einšteinas, yra visų lazerių (ir mazerių) veikimo fizikinių principų pagrindas: be savaiminio šviesos kvantų – fotonų – spinduliavimo, iš sužadintų terpės energetinių lygmenų galimas ir priverstinis, t. y. stimuliuotas spinduliavimas, nulemtas poveikio fotonų, kurių energijos atitinka energijos skirtumą tarp sužadintų viršutinių ir nesužadintų apatinių energetinių lygmenų. Normaliomis sąlygomis, kai terpė yra termodinaminėje pusiausvyroje, jos sužadintų viršutinių lygmenų užpildymas yra mažesnis nei nesužadintų apatinių – šiuo atveju priverstinio spinduliavimo dalis labai nežymi. Tam, kad priverstinis spinduliavimas taptų vyraujantis, būtina dirbtinai sukurti termodinaminę nepusiausvyrinę būseną terpėje, tai yra tokią būseną, kuriai esant viršutinių energetinių lygmenų užpildymas viršytų apatinių lygmenų užpildymą. Esant tokiai terpės būsenai, kuri vadinama aktyvia – invertuota, joje vykstanti savaiminė spinduliuotė perauga į priverstinę ir prasideda fotonų griūtis. Spinduliuotės metu atsirandantys fotonai turi vienodus visus parametrus (kryptį, bangos ilgį, fazę, poliarizaciją) kaip ir ją sukėlę pradiniai fotonai – vyksta pradinės, šį procesą inicijavusios spinduliuotės stiprinimas. Tačiau prireikė beveik 40 metų, kad A. Einšteino postuluotos priverstinio spinduliavimo reiškinio idėjos būtų realizuotos.

Rusų fizikas V. A. Fabrikantas (V. A. Fabrikant) buvo pirmasis, dar 1940 m. savo daktaro disertacijoje nagrinėdamas spinduliavimo reiškinį prigimtį plazmoje, priverstinę spinduliuotę pasiūlė panaudoti elektromagnetinėms bangoms stiprinti. 1951 m. birželio 18 d. jis su bendradarbiais M. M. Vudynskiu (M. M. Vudynskij) ir F. A. Butajeva (F. A. Butajeva) pateikė paraišką išradimui *Elektromagnetinių bangų stiprinimo metodas*, aprašančiam elektromagnetinio spinduliavimo stiprinimą terpėje su energetinių lygmenų inversija. Iš pradžių paraiška buvo atmesta, patvirtinta tik 1959 metais. Likimo ironija, kad likus tik trejiems metams iki pir-

mojo kvantinio elektromagnetinių bangų generatoriaus sukūrimo, ši idėja nesusilaukė dėmesio. Viena iš priežasčių ta, kad tuometėje Sovietų Sąjungoje visi šios fizikos srities darbai ir išradimai buvo užslaptinti, tai yra neprieinami plačiajai mokslo visuomenei, ypač užsieniečiams. Nors vėliau vienas iš lazerių sukūrimo pionierių – amerikietis A. L. Šavlovas (A. L. Schavlov) knygoje *Laser pioneer interviews* pažymi V. A. Fabrikanto ir jo kolegų indėlį į mazerių ir lazerių sukūrimą, pateikia išsamios informacijos apie jų išradimą, V. A. Fabrikanto moksliniai

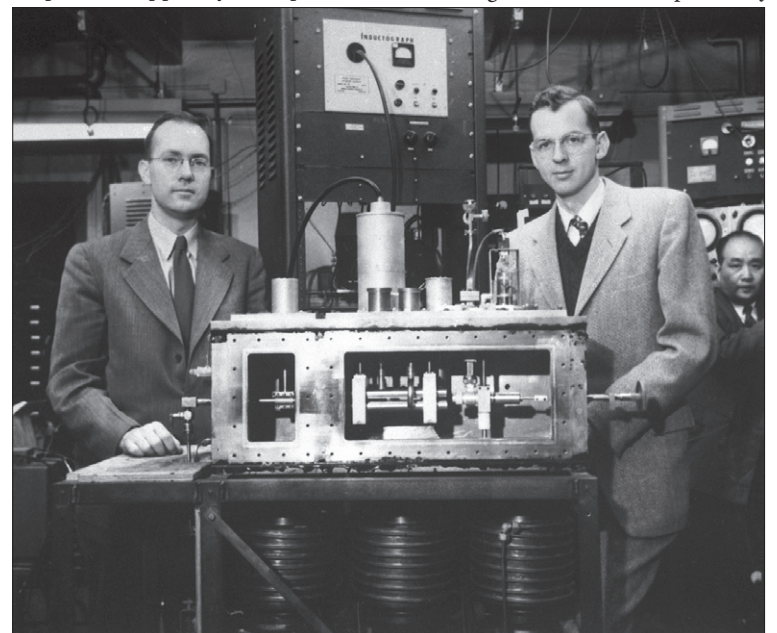
Research – lietuviškai galima būtų išversti *Reikalavimas skirti paramą brangiai kainuojančiam tyrimui*. Kodėl mazeris sukurtas anksčiau už optinį kvantinį generatorių – lazerį? Priežastis visiškai nesusijusi su mokslu, tačiau sietina su kariškių interesais. Dar ketvirtojo dešimtmečio viduryje buvo sukurti mikrobangų (centimetrų bangų ilgio) pagrindu veikiančios radijo lokatoriai – radarai, naudojami skrendančių lėktuvų koordinatėms nustatyti. Antrojo pasaulinio karo metais radarams tobulinti buvo skiriamas didžiulis dėmesys, nes tai buvo viena pagrindinių gynybos priemonių kovoje su priešo aviacijos antpuoliais. Tobulinant radarus buvo tobulinami ir vieni pagrindinių jų mazgų – mikrobangų generatoriai. Todėl kuriant kvantinius elektromagnetinių bangų generatorius, pirmiausia įsivaintas mikrobanginis – superaukšto dažnio diapazonas (SAD), nes būtent šio diapazono generatorių įranga radarų dėka techniškai buvo geriausiai išvystyta. Viena pirmųjų grupių, sukūrusių mazerį, – amerikiečių fiziko Č. H. Taunso (Ch. H. Townes). Su kolegomis J. P. Gordonu (J. P. Gordon) ir H. P. Zeigeriu (H. P. Zeiger) Niujorko Kolumbijos universitete sukonstravo amoniako molekulių pagrindu pirmąjį veikiančią mikrobangų diapazono kvantinį generatorių – mazerį. Kaip sukonstruoti mazerį, Č. H. Taunso idėja gimė dar 1951 m., mokslinės konferencijos Vašingtone metu, vieną anksčiau išėjus pakvėpuoti grynu oru. Prisiminimuose jis rašo, kad, ko gero, gavus rytmečio oras netikėtai praskaidrino protą ir jam tapo aišku, kaip išspręsti mikrobanginio kvantinio generatoriaus sukūrimo problemą. Atsisėdęs parke ant suoliuko Taunso tuoj pat sumojo, kaip būtų galima tai įgyvendinti – atliko reikalingus skaičiavimus pradinių

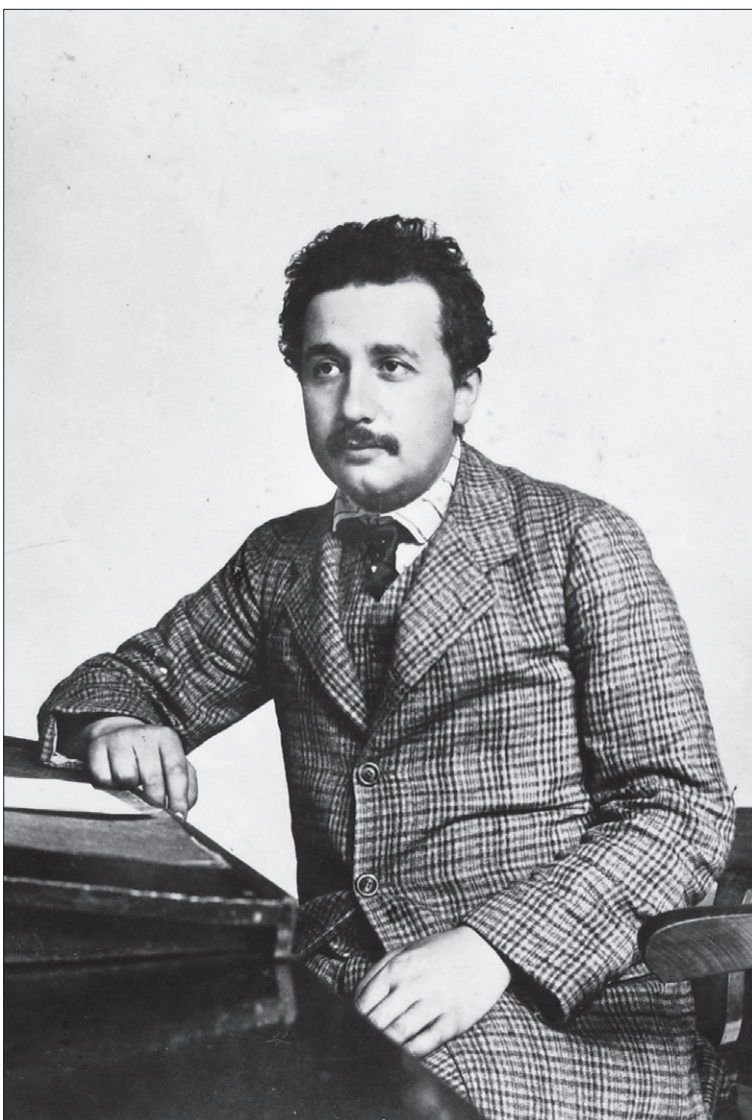
V. A. Fabrikantas

darbai taip ir liko beveik nežinomi lazerių fizikos mokslo visuomenei.

1954 m. keletas mokslinių grupių JAV ir Sovietų Sąjungoje paskelbė apie lazerio pirmtako – mikrobanginio kvantinio generatoriaus – mazerio sukūrimą. Žodis mazeris yra anglišku žodžiu *Microwave Amplification by the Stimulated Emission of Radiation* santrumpa. Aštraliežuviai šią santrumpą sąmojingai perkrikštijo į *Means of Acquired Support for Expensive*

Č. H. Taunso su A. L. Šavlovu prie pirmojo mazerio

Albertas Enšteinas jaunystėje

Basovo vizito metu 1979 m. Iš kairės: akademikai J. Požela, J. Viščiakas, N. G. Basovas ir dr. V. Kabelka

sąlygų, kurias patenkinus, sužadintas molekules, sklindančias bendrame pluoštelyje, būtų galima atskirti nuo nesužadintų, jas nukreipiant į atitinkamos formos tūrinį rezonatorių. Į šį rezonatorių taip pat būtina nukreipti atitinkamo parinkto dažnio elektromagnetinį spinduliavimą, kuris stimuliuotų emisiją iš sužadintų molekulių lygmenų ir kartu būtų stiprinamas. Eksperimentiškai šiai idėjai įgyvendinti prireikė dar dvejų atkaklaus darbo metų. Tai pavyko padaryti 1953-ųjų pabaigoje, kai Č. H. Taunsas su kolegomis, eksperimentams išleidęs apie 30 tūkstančių dolerių, pagaliau sukūrė amoniako molekulių (NH_3) mazerį, generuojantį ties 1,24 cm bangos ilgiu (24 GHz dažniu) 10^{-8} W galingumo 6–8 KHz juostos pločio mikrobanginę spinduliuotę.

Tuo pat metu analogiški tyrimai buvo atliekami ir Sovietų Sąjungoje. Keista, tačiau ir rusų fizikai 1954 m. pirmą kartą mokslinėje spaudoje paskelbė elektromagnetinių bangų generatoriaus veikimo principus radijo bangų diapazone – N. G. Basovas (N. G. Basov) ir A. M. Prochorovas (A. M. Prochorov) – visiškai nepaminėjo V. A. Fabrikanto darbų šioje srityje. Amoniako molekulių mikrobanginę kvantinę generatorių N. G. Basovas su A. M. Prochorovu surinko ir sėkmingai išbandė šiek tiek vėliau nei Č. H. Taunso grupė. 1955 m. šie rusų mokslininkai taip pat pasiūlė naują, labai perspektyvų trijų energetinių lygmenų terpės elektromagnetinio kaupinimo metodą. Šis metodas iš karto buvo plačiai pritaikytas radijo bangų diapazono kvantiniuose paramagnetiniuose stiprintuvuose.

J. Veberis (J. Weber), dirbęs Merilando universiteto Elektrotechnikos fakultete, visiškai savarankiškai dar 1952 m. suvokė, kad stimuliuota emisija gali sukelti koherentinę spinduliuotę. Priešingai nei Č. H. Taunsas, N. G. Basovas ir A. M. Prochorovas nagrinėjo tik mikrobangų stiprinimo procesą, visiškai nekreipdami dėmesio, kad taip pat galima gauti ir generaciją. Deja, jį taip pat ištiko V. A. Fabrikanto dalia – šie jo darbai taip pat beveik nežinomi lazerių pasaulyje.

Didžiosios lenktynės kuriant lazerį

1958-ieji – lemiami lazerio arba kaip jis buvo vadinamas iš pradžių – optinio mazerio, sukūrimo metai. Mokslininkai, dirbantys šioje srityje, pagaliau pradėjo suvokti, koks turėtų būti optinis mazeris, kurio veikimo schema labai skiriasi nuo mikrobanginio diapazono mazerio. Iš pradžių A. M. Prochorovas pasiūlė naujo tipo, tinkamo opti-

niam diapazonui, „atviro rezonatoriaus“ schemą, kurią sudaro tik du lygiagretūs veidrodžiai. Tais metais Č. H. Taunsas, perėjęs dirbti į garsiąją *Bell labs* kompanijos laboratoriją su buvusiu doktorantu A. L. Šavlovu, su kuriuo siejo ir artimi giminstės ryšiai (A. L. Šavlovas buvo vedęs Č. H. Taunso jaunesniąją seserį), paskelbė straipsnį pasaulyje žinomame mokslo žurnale *Physical Review*. Straipsnyje teoriškai išdėstytos būtinos optinio mazerio sukūrimo sąlygos. Ne visi suvokė pateiktų idėjų svarbą ir reikšmę – *Bell Labs* kompanijos patentus kuruojantys patyrę teisininkai nutarė, kad ši idėja neverta būti patentuojama. Tačiau Č. H. Taunsiu primygtinai reikalaujant sutvarkė ir išsiuntė paraišką patentui. Straipsnis suvaidino sa-

A. M. Prochorovas

votišką „startinio pistoleto šūvio“ vaidmenį prasidėjusiose didžiosiose viso pasaulio mokslines laboratorijas apėmusiose lenktynėse dėl pirmojo lazerio sukūrimo. Lenktynėse dalyvavo beveik visos garsiausios pasaulio mokslinės laboratorijos, daugelyje jų suburtos geriausių šios srities specialistų grupės, skirtos didžiulės pinigų sumos.

Prireikė dar dvejų metų, kol buvo sukurtas pirmasis lazeris – 1960 m. gegužės 16 dieną T. Maimanui pirmajam pavyko eksperimentiškai įgyvendinti šią idėją. T. Maimano lazerio sukūrimo istorija iš tikrųjų verta dėmesio, nes vertinant iš logiškai pagrįstų mokslinių prielaidų, T. H. Maimanas turėjo mažiausiai šansų tai padaryti. Vien tai, kad lazerio aktyvia terpe jis pasirinko rubiną su chromo priemaišomis (sintetinį aliuminio oksido kristalą – Al_2O_3 su 0,05% aktyvatoriaus – chromo – Cr^{3+} jonų priemaišomis), kuris daugelio, taip pat ir paties A. L. Šavlovo, iš pradžių pripažintas kaip visiškai netinkama medžiaga lazeriui, turėjo baigtis nesėkme. Tačiau T. Maimanas tapo pirmuoju, sukūrusiu lazerį.

Jo sėkmę galima paaiškinti: T. Maimanas buvo pragmatikas iki kaulų smegenų, jam kur kas svarbiau buvo sukonstruoti veikiantį prietaisą nei sukurti lazerį. Ne paskutinį vaidmenį suvaidino ir tai, kad jis buvo baigęs garsaus Stanfordo universiteto dvi šiam darbui labai pravertusias specialybes – fizikos ir inžinieriaus. Be to, T. Maimanas, kaip ir daugelis garsių išradėjų, turėjo savybę visiškai nepaisyti autoritetų nuomonės, tyrimų išvadas pagrįsdamas savo skaičiavimais ir stebėjimais. Pagaliau ir kompanija *Hughes Research Laboratories*, kurioje dirbdamas jis tai padarė, buvo gerai žinoma JAV, joje dirbo pripažinti savo sričių specialistai. Visi šie veiksniai, taip pat T. Maimano užsispyrimas lėmė, kad jis, dirbdamas praktiškai vienas, sugebėjo aplenkinti daugelį kitų garsių mokslininkų grupių, lazerio sukūrimui skyrusių didžiulį dėmesį.

T. Maimanas prisipažino rubino kristalą pasirinkęs grynai kaip pradinį variantą, nes puikiai žinojo, kad su juo turės pakankamai daug rūpesčių dėl rubino kristalo trijų darbinųjų lygių struktūros, kurios kaupimui reikia didelės energijos. Pagal jo atliktus skaičiavimus, kaupinimo energija, reikalinga rubino kristalui aktyvuoti, juodo kūno spinduliavimo atveju turėjo siekti 5000K^0 . Tuo metu vyravo nuomonė, kad lazerio kaupimui geriausiai tiktų gyvsidabrio blykštė, patalpinta į elipsinį reflektorių, tačiau T. Maimanas įrodė, kad tai būtų kraštutinis atvejis pagal kaupimui reikalingą energiją, todėl nutarė nerizikuoti. Kaupimui pasirinko spiralinę ksenono impulsinę blykštę, naudojamą apšvietimui, kai naktį fotografuojama iš lėktuvo ir kurios efektyvi temperatūra yra 8000K^0 . Nesutrikdė tai, kad šiuo atveju jo kuriamo lazerio spinduliuotė bus impulsinė. Tačiau šiai spiralinei blykštei visiškai netiko elipsinis reflektorius. T. Maimanas prisiminė: kai pirkė ksenono lempas, pardavėjas, norėdamas pabrėžti, kokios jos galingos, pasakė, jog didžiausia iš jų yra tokia intensyvi, kad sufokusavus lempos šviesą, plieno drožlės lėšio židinyje įkaista iki raudonų žarijų. Ši mintis padėjo sukurti labai paprastą cilindrinį reflektorių, artimai iš išorės apjuosiantį spiralinę kaupinimo blykšnę, kuris sufokusodavo blykšnės šviesą į židinyje esantį kristalą.

Rubino kristalas buvo kaip bandymų medžiaga, padedanti suvokti ir patobulinti pačią lazerio techninę realizaciją siekiant išbandyti sukurtą optinę schemą. Kita priežastis, kodėl pasirinktas rubinas, buvo ta, kad dėl savo darbo patirties mazerių srityje T. Maimanas nenorėjo dirbti su medžiagomis, kurioms reikia žemos temperatūros. Su rubinu bandymus buvo galima atlikti esant kambario temperatūrai. Be to, T. Maimanas žinojo, kad rubino spinduliuotė bus matomoje (raudonoje) spektro srityje, o tai labai palengvintų jos registravimą – pradinės generacijos fiksavimą. Svarbu ir tai, kad jis sugalvojo labai paprastą rezonatoriaus konstrukcijos variantą: užgarino sidabro veidrodžius tiesiog ant kristalo galų. T. Maimanas nerizikavo garinti daugiasluoksnių veidrodinių dangų, nes jų technologija dar tik buvo pradėta kurti.

Kai lazeris pradėjo spinduliuoti ir apie tai reikėjo pranešti mokslo visuomenei, T. Maimaną ištiko nesėkmė, kuri visą jo atliktą darbą galėjo paversti niekais. Jam nutarus

Teodoras H. Maimanas

išspausdinti straipsnį moksliniame žurnale *Physical Review Letters*, redaktorius, garsus teoretikas S. Goudsmitas (S. Goudsmit) straipsnį atmetė! Jis pamanė, kad tai dar vienas iš daugybės tuo metu pateiktų straipsnių apie optinio mazerio veikimo principus. Tačiau neveltui T. Maimanas garsėjo kaip sumanus užsispyrėlis – trumpą darbo aprašymą (300 žodžių) jis nusiuntė į garsų Didžiosios Britanijos mokslo žurnalą *Nature*, kuriame tuoj pat ir buvo atspausdintas. Taip buvo užtvirtintas T. Maimano, kaip lazerio sukūrėjo, prioritetas. Vėliau jo medžiagą apie atliktą eksperimentą atspausdino prestižiniai žurnalai – *Physical Review* ir kiti. Taip pat buvo pateikta paraiška patentui (1961 m.) *Rubino lazerio sistemos*. Paraiška patvirtinta 1967 metais.

Šio lazerio pristatymo plačiajai visuomenei metu neapsieita be kuriozų. Fotografas, atėjęs nufotografuoti pirmojo lazerio, nusivylė jo dydžiu ir ėmėsi „kūrybinio“ darbo. Lazerį kaupinanti optinė blykštė buvo pakeista į gerokai didesnę, tad pasauliui pateiktoje nuotraukoje užfiksuotas ne tas lazerio maketas, kuris buvo sukonstruotas. T. Maimanas ramiai reagavo į tokius nesuipratimus, nes jam buvo svarbiausia, kad jo sukurtas prietaisas veikė ir jį mažiausiai jaudino, kaip jis atrodo nuotraukoje. Žiniasklaida taip pat keistai reagavo į lazerio sukūrimą – *New York Times* pirmajame puslapyje atspausdino visuomenę buginantį straipsnį *Sukurti mirties spinduliai*.

Tuo metu vienas lazerio teorinio veikimo principų pagrindėjų A. L. Šavlovas su savo grupe garsios *Bell Labs* kompanijos laboratorijoje konstravo lazerį. Sužinoję apie T. H. Maimano sėkmę, jie tais pačiais metais praktiškai atkartoję jo eksperimentą, gaudami lazerio spinduliuotę panaudodami anksčiau jų pačių sukurtą rubino kristalą, tačiau parinkę didesnes aktyvato-

rius koncentracijas, kad palengvintų generacijos sąlygas.

Žinant, kiek techninių problemų sugebėjo išspręsti vienas žmogus, negali juo nesizavėti. T. Maimanas įsitraukė į lazerio kūrimo lenktynes kur kas vėliau nei kiti – tik 1959 m. rugpjūtį, kai daugelis mokslinių grupių jau buvo pradėjusios darbus šioje srityje. Jo mokslinė intencija sakė, kad kiti kol kas eina klystkeliais. T. Maimanas sukūrė lazerį per devynis mėnesius, kompanijai jo tyrimai atsiėjo 50 tūkstančių dolerių. Kitų garsių mokslinių grupių darbai lazerio kūrimo srityje kainavo nuo pusės iki vieno milijono dolerių. 1962 m. T. Maimanas įkūrė savo lazerių gamybos kompaniją *Korad Corporation*, kurioje konstravo ir gamino lazerius.

Sukūrus pirmąjį lazerį rubino kristalo, aktyvuoto chromo jonų priemaišų pagrindu, 1960 m. prasidėjo lazerių kūrimo karštinė: A. Džavanas (A. Javan) su kolegomis gavo lazerinę spinduliuotę naudodami helio ir neono (He-Ne) dujų terpę. P. P. Sorokinas (P. P. Sorokin) su bendradarbiais buvo pirmieji, realizavę lazerinę spinduliuotę 4 energetinių lygmenų terpėje. Jų pasirinkta pirmoji 4 energetinių lygmenų terpė – kalcio fluoridas, aktyvuotas trivalenčiu uranu, niekada nebuvo plačiai taikoma, nes reikalavo šaldymo iki žemų temperatūrų. Dabar dažniausiai naudojami kietakūniai lazeriai – stiklo, itrio aliuminio granato, aktyvuoti neodimiumu yra 4 energetinių lygmenų. Lazerio sukūrimas įvertintas – T. Maimanas gavo įvairių apdovanojimų, premijų, du kartus nominuotas Nobelio premijai, tačiau jos negavo. Svariausias apdovanojimas – Japonijos prizas (1987 m.), Azijoje prilyginamas Nobelio premijai.

Teodoras Maimanas mirė 2007 m. gegužės 5 d., Vankuveryje, Kana-doje.

Bus daugiau

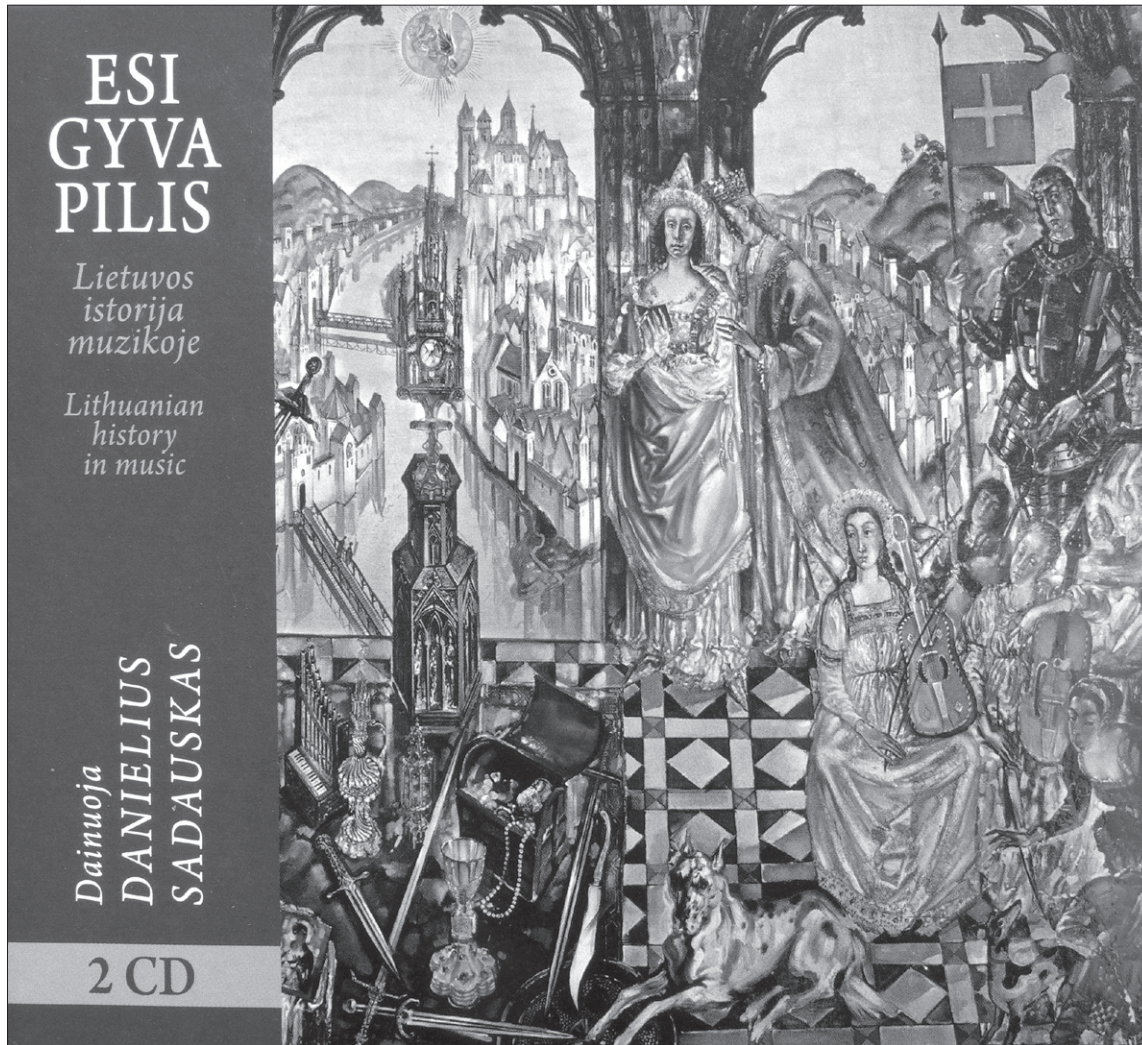
PAŠAUKIMAS

Žalio vario dureles veriant

Gana dažnai atidarant pagraudas, skirtas išskiliams mokslo, kultūros žmonėms, svarbiausiems istorijos įvykiams paminėti galima išgirsti ir sodrų dainininko Danieliaus Sadausko baritoną. Solisto atliekami kūriniai praturtina ir meniškai įprasmina įvykio svarbą, nukelia klausytojus į Antano Barausko, Liudviko Rėzos, Kristijono Donelaičio ar net Martyno Mažvydo laikus.

Keliavimas muzikiniame laike Danieliui Sadauskui – įprastas dalykas. Jo repertuare – apie 1,5 tūkstančio kūrinių, pradedant J. S. Bacho, G. F. Telemanno, J. Haydno ir L. van Beethoveno, baigiant R. Schumanno, F. Schuberto, J. Brahmsio, S. Mahlerio, S. Barberio, B. Britteno kūriniais. Ypatinga vieta D. Sadausko repertuare tenka lietuvių kompozitorių kūriniams. Vargu ar daug mūsų dainininkų galėtų varžytis su Danieliumi pagal atliekamus lietuvių kompozitorių kūrinius – jie vyrauja dainininko repertuare. Pasakysime ir daugiau. D. Sadauskas labai dėmesingas lietuvių poetų tekstams, dažnai kompozitoriams užsako, skatina parašyti muziką turinčioms tekstams. Jo skatinami ir drąsina kompozitoriai Vytautas Klova, V. Bagdonas, V. Juozapaitis ir kiti parašė vertingų muzikinių kūrinių įvairių poetų tekstams. Pajutęs, kad poetinis tekstas gali skambėti, Danielius padaro viską, kad jis suksambėtų.

Birželio 15 dieną Danieliui Sadauskui sukako 70 metų. Skambus jubiliejus, bet tai ne vienintelis pretekstas pakalbinti dainininką ir kūrėją. Beveik jubiliejaus išvakarėse pasirodė jau trečiasis D. Sadausko sudvejintų kompaktinių plokštelių *Esi gyva pilis. Lietuvos istorija muzikoje* komplektas. Jeigu pridėtume

Nauja kompaktinė plokštelė „Esi gyva pilis. Lietuvos istorija muzikoje“. 2010 m.

ir pavienes plokšteles, susidarytų 11. Jei skaičiuotume 13 kompaktinių plokštelių, įrašytų su kitais dainininkais, pridėtume septynias vinilines (dvi iš jų solo) plokšteles, gautume įspūdingus skaičius.

Galimas dalykas, raktą pašnekesiui su Danieliumi Sadausku pateikia Leonardo Gutausko eilėraščio posmas, įrašytas naujausioje kompaktinėje plokštelėje:

Čia durelės žalio vario
niekada neatsidaro.
žalvariniai vyriai.
žalio vario kirviai.
žalvarinis kardas miega
ir žirgelis neišbėga.

Kalbindami dainininką, pamėginkime praverti žalio vario dureles. Gal prasivers?

Kas vengia istorinės tematikos

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis Danieliau, esate mūsų istorinės atminties gaivintojas – per giesmę, baladę, dainą. Ar lengvai sekasi?

Danielius Sadauskas. Pirmiausia darau tą, ko kiti nepadare. Matau spragų mūsų muzikinėje literatūroje ir kultūroje, bandau jas užpildyti. Lietuvos muziką tarsi bijoma kurti istorinės tematikos kūrinius. Antra vertus, muzikoje ne tiek svarbu, kokia tema kurti, svarbu, kad būtų gera muzika. Ne kartą teko susidurti su tokia nuostata: jeigu tai istorinė tematika – nelieskime. Pavyzdys: 1997 m. su kompozitoriumi Vytautu Klova buvome pasiryžę kurti muzikinį kūrinį, skirtą 1991 m. sausio 13-ąją prie Vilniaus televizijos bokšto žuvusiai Loretai Asanavičiūtei. 1998 m. taip pat su V. Klova ėmėmės muzikinio kūrinio *Mindaugo dvasia*. Mums stovint Lietuvos muzikos akademijos (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija) koridoriuje prieina muzikologė ir su pašaipėle klausia: „Ar tik jau nesiruošiate kolaboruoti?“

ML. Kaip tą kolaboravimą šiuo atveju suprasti?

D. Sadauskas. Jeigu imiesi kūrinio istorine tema, tai susiję su politika, vadinasi, ir politikais. Matyt, šitai turėta omenyje. Daugiapartinėje demokratinėje Lietuvoje tą kolaboravimą gal ir nelengva suprasti. Tačiau muzikologės klausimo potekstę

suprantu kaip savotišką perspėjimą, kad nekurtume užsakomųjų ar politiškai angažuotų kūrinių.

ML. Politinis angažuotumas suprantamas kaip blogo tono žeklas?

D. Sadauskas. Nei V. Klovai, nei man neteko kaitaloti savo pažiūrų, niekada nekolaboravome, dažniausiai net buvome tam tikroje priešpriešoje su valdančiais, todėl sovietmečiu nebuvau išleidžiamas į užsienį. Manau, mano prisimintasis pavyzdys rodo, kad kai kurie žmonės vengia patriotinės ir istorinės tematikos kūrybos. Rašyk apie meilę, jausmus – būsi suprastas ir pagirtas.

Menininkas ir laikas

ML. Lyg ir perėjome prie temos „Menininkas ir laikas“. Išties gal nėra toks paprastas dalykas. Manau, kiekvienas menininkas siekia atitikti laiko dvasią. Ar visiems pavyksta – kitas klausimas. Gal ir muzikologė, kuri šiek tiek ironizavo ar švelniai judu su kompozitoriumi V. Klova pašiepė, o gal net šiek tiek perspėjo nuo pasidavimo konjunktūrai, turėjo mintyje tai, kad gyvename kito laiko sąlygomis. Turime valstybę, demokratinę santvarką, tad kūrėjams reikėtų ne tiek pasiduoti politinėms „aktualijoms“, bet žvelgti į priekį, netapti tam tikrų jėgų manipuliavimo įnagių.

D. Sadauskas. Kiekvienas laikotarpis atsispindi meninėje ir muzikinėje kūryboje. Jeigu mintyje turėsime muzikinę kalbą, ji turi būti šiuolaikiška, naudoti naujas išraiškos priemones ir pan. Tačiau ir vadinamajame modernume dažniausiai slypi mūsų muzikinis palikimas, atrastos muzikinės dermės ir muzikos tvėrybos subtilumai. Tik atsirėmęs, atsispyręs į pirmtakų pasiekimus ir atradimus menininkas gali žengti

naują žingsnį į priekį. Menininkas turi būti orientuotas į ateitį, bet privalo puikiai žinoti ir tai, kas ligi jo pasiekta. Žodžiu, muzikinė kalba turi būti šiuolaikiška. Neretai būna, kad kūrėjas ar atlikėjas bando pritaikyti prie aplinkos, savo klausytojų, kurie tos modernios muzikinės kalbos, novatoriškų išraiškos priemonių nežino.

Norėčiau grįžti prie mane jaudinančios istorinės tematikos reikalų. Galiu pritarti, kad turime valstybę, tad laikas žengti kitą žingsnį į priekį. Štai ką rašo Seinų krašto poetas Sigitas Birgelis vokaliniam cikle *Prisikėlė Tėvynė* (1993 m.):

Nežudykit tylos šnibzdėjimais apie meilę,
Prisikėlimo nėra, paliko gyvenimą
Kristus,
Rytas išaušo ankstyvas, prisikėlė
Tėvynė.

Kristus paliko mus vienus – verkti, gyventi, kurti. Poetas kviečia nežudyti tylos, kuri išjausta, subrandinta iki Atgimimo. Prasmingi žodžiai. Turime branginti subrandintą tylą ir joje kurti, nes žmogus tik tyloje bręsta kaip dvasinga asmenybė. Triukšmas trukdo jo dvasingumui ir asmenybei skleistis. Susikaupimas būtinas bet kokiai kūrybai.

ML. Akivaizdi konfrontacija su mūsų kasdienybe ir realybe. Tai ne tylos ir kūrybos kasdienybė, bet vis didesnio triukšmo, dažnai beprasmiškos, alinančio ne tik klausą, bet ir širdį. Negatyvus triukšmas, kuris ant klausytojų ir žiūrovų pilamas iš daugelio ekranų ir žiniasklaidos priemonių, intrigu, skandalų ir melagysčių purvas – didžiulis išbandymas dvasingumui, tikrosioms vertybėms, kurias kartais labai išmoningai sumaišomos su purvo ir triukšmo skiediniu. Tikslingai formuojamas nemąstantis, vertybines orientacijas praradęs bedvasis vartotojas. Sumaištis protui, besielis penas širdžiai.

D. Sadauskas. Bet juk taip visados buvo ir bus, tikriausiai kitu atveju pasaulis būtų neįdomus ir neskatintų kūrybos.

ML. Belyčių angelų pasaulis tikrai mažiau skatintų kūrybai, negu kad tarp angelų smėžuojantis vienas kitas nuodėmių skleidėjas kipsas.

D. Sadauskas. Nesu už vienpusį pasaulį. Įveikti žmogaus gyvenimo kelyje kylančius sunkumus padeda vertybės, kurias nuo mažens formuoja šeima, mokykla, Bažnyčia, turi formuoti visas kultūros ir meno pasaulis. Žmogus parengiamas pasitikti jam tenkančius išbandymus, kopti dvasingumo laiptais. Greta masinių, pramoninių daiktų ir kūrinių, kurie taip pat būtini žmonijai, ypač tam tikrame brandumo lygmenyje, nereikėtų pamiršti ir tikrųjų, išliekamąją vertę turinčių kūrinių, kitų dalykų.

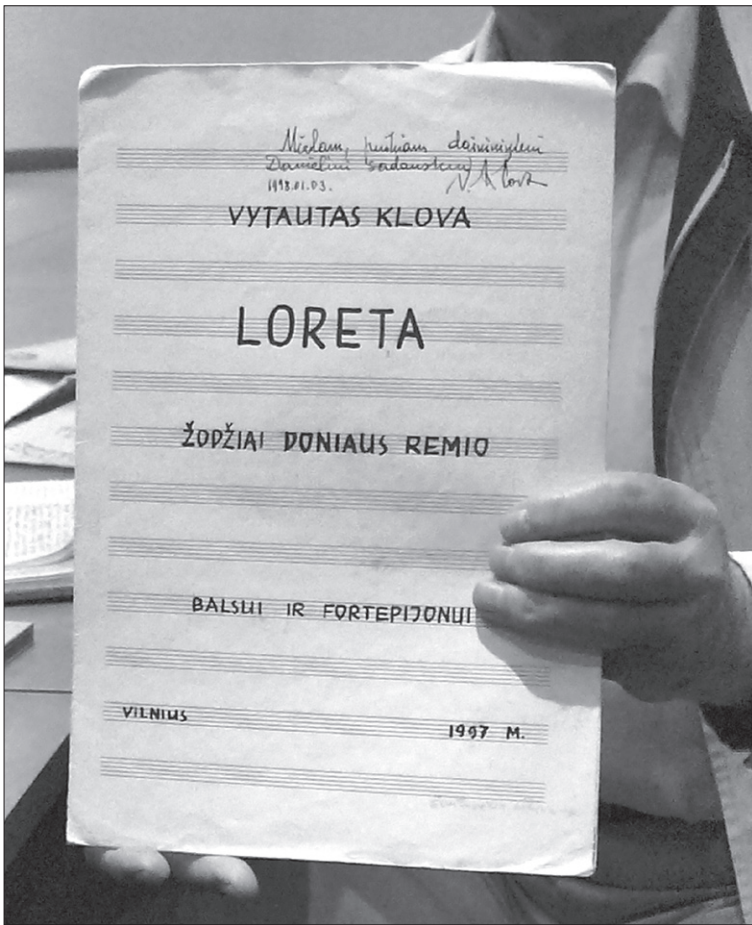
Už aukštesnę pramogos pakopą

ML. Kaip vertinate pramoginę muziką – kaip žemesnį muzikinio meno laiptelį? O gal tai irgi vertybė, klausytojo atgaivos nuo kasdienės rutinos ir problemų forma?

D. Sadauskas. Kuo daugiau skaitai, mokaisi, kuri, tuo mažiau tenkina banali pramoga. Tiksliau kalbant – pradėti kitaip suvokti ir

Danielius Sadauskas – lietuviškos dainos propaguotojas

Kompozitoriaus Vytauto Klovos 1998 m. Danieliui Sadauskui dedikuotas kūrinys „Loreta“ (skirtas 1991 m. sausio 13-ąją žuvusiai Loretai Asanavičiūtei)

pačią pramogą. Ta pati gera nuotai-ka, linksmumas, optimizmas atsiranda ne muzikiniuose „kvaišaluose“, bet aukštesnės kokybės muzikoje ar literatūroje. Tai lyg aukštesnė pramogos pakopa, teikianti pasitenkinimą ir poilsį.

ML. Ir pramoga gali būti intelektual.

D. Sadauskas. Manau, taip. Kartą padainavau linksmų dainų, viena klausytoja po pasirodymo sako: „Nemaniau, kad Sadauskas dainuoja ir linksmus dalykus“. Neseniai teko dalyvauti dailininko Jono Daniliausko parodos atidaryme, įžangai padainavau liaudies dainą „Vai žydek, žydek, nes ir Daniliausko kūryboje to liaudiškumo pakanka. Žvelgdamas į jo paveikslus dainavau daugiau liaudies dainų – liūdnu, tragiškų, linksmų, kurios tarsi visai netikėtai nužengė iš dailininko paveikslų. Liaudies dainos tarsi spontaniškai atsiliepė į

Jono Daniliausko tapybą.

ML. Puiku, jeigu liaudies dainoje pavyksta laiku ir vietoje rasti tuos jaudinančius atitikmenis, kurių yra ir mūsų dabarties dailininkų kūryboje. O kad liaudies dainų kartais archajiškuose įvaizdžiuose, simboliuose, savaip semantiniuose ženkluose užkoduota gili išmintis, tautos etinė ir estetinė vertybių sistema tikriausiai mažai kas abejoja. Tik mums patiems dar reikia priaugti iki savo tautos liaudies mene slypinčių dvasios lobių, pajusti savo tautos gilią išmintį, kartais nenusileidžiančių išmoningiausioms filosofijoms.

D. Sadauskas. Liaudies dainą, pavyzdžiui, iš J. Basanavičiaus užrašytą, galima padainuoti kad ir penkiais variantais.

ML. Tik ar nenusibos klausytojams?

D. Sadauskas. Nenusibos. Kartą koncerte pasakiau klausytojams, kad dainuosiu tą pačią liaudies dainą

skirtingai, vis naujomis potekstėmis. Iš tiesų įdomiai pavyksta.

ML. Tos potekstės slypi liaudies dainoje, o gal Jūs pats jas kuriate atlikimo metu?

D. Sadauskas. Galimas dalykas, tose dainose tos potekstės užkoduotos, kai kuriose galima jų atsekti ne vieną. Paprastai dainininkas dainuoja pagal vieną interpretaciją. Man kaip tik rūpėjo klausytojams atskleisti, kad vienas, kad ir labai vykęs atlikimas, neišsemia visų dainoje glūdinčių potekstų. Kaip sakė Justinas Marcinkevičius, meno kūrinys – tai kambarys, kurį norint atrinkti ir įeiti pirmiausia reikia rasti raktą... Jeigu pavyksta tą raktą aptikti, jau esi tame kūrinyje „kambaryje“. Yra ne tik kūrinys, bet ir tu jame esi, o būdamas gali kurti.

ML. Jau esi ne šiaip prašalaitis ar svečias, bet iš vidaus gali kūrinių suvokti?

D. Sadauskas. Taip, tada gali kūrinių perteikti visai netikėtai raktą.

Kas užkuria kūrėją

ML. Visada labai įdomu, kaip kūrėjas imasi improvizacijos ir kaip pats tą procesą aiškina. Labai dažnai nesugeba, nesiryžta arba nenori aiškinti. Todėl įdomu išgirsti apie Jūsų patirtį. Jeigu ryžtatės improvizuoti, tai atliekate spontaniškai, kaip kad įvyko prie Jono Daniliausko paveikslų, o gal improvizacijai rengiatės kaip atsakingam uždaviniui, savaip egzaminui?

D. Sadauskas. Tam tikrą pradinį sumanymą visada turiu, bet pats atlikimo aktas juk taip pat kūryba. Atliekant kūrinių kyla ir savaiminių interpretacijų. Apskritai visa kūryba ateina iš Dievo, o įgyvendini savo darbu – bent taip galvoju. Kūryba nuo žodžio „kurti“, o kas žino, kaip ir kas ten tave užkuria. Labai daug priklauso nuo situacijos, publikos, aplinkos.

ML. Grįžkime prie kompaktinių plokštelių „Esi gyva pilis“. Kaip pavyko atskleisti Lietuvos istoriją muzikoje?

D. Sadauskas. Šis kompaktinių plokštelių komplektas skirtas Lietuvos vardo paminėjimo 1000-mečiui, Žalgirio mūšio 600-osioms metinėms ir Lietuvos valstybės atkūrimo 20-osioms metinėms. Pradedu

muzikiniu kūriniu *Mindaugo dvasia* (muz. V. Klovos, ž. D. Remio) ir baigiu *Paskutinių lietuvių malda* (muz. A. Martinaičio, J. Žemkalnio eilės). Ta malda nepabaigiama, nes patys sau ir esame paskutiniais lietuviams. Ir kiekviena būsimoji karta bent jau sau pačiai bus paskutiniai lietuviams.

Tarp paminėtųjų dviejų kūrinių telpa dar 35 kūrinių. Vieni labiau mėgstami ir plačiau dainuoti, kiti – mažiau. Štai kad ir Prano Puskunigio *Daina apie senovę* buvo klausytojų mėgiama ir gan dažnai skambėdavo, o ją į plokštelę įtraukiau, nes dainoje įvardijama senovė – kaip simbolis. Tematikai labai tiko.

Taip pat dainuoju Silvestro Valiūno (1787–1831) baladę *Birutė*. Tai pirmasis iš valstiečių kilęs Lietuvos

mas karalius Mindaugas.

D. Sadauskas. Tai Vytauto monologas iš V. Budrevičiaus nebaigtos operos *Žalgiris* (G. Astrausko libretas), Vytauto arija iš V. Klovos operos *Du kalavijai* (*Žalgiris*) pagal J. Mackonio libretą ir daina *Vytauto dvasia* (muz. V. Juozapaičio, ž. A. Dabulskio). Atskira vieta tenka *Prutenoje* išspausdintai L. Rėzos baladei *Ona ir Vytautas* (išvertė V. Bložė, melodija J. Vyliaus).

Kilo nemažai klausimų, kaip išspręsti muzikinį Vytauto personažą baladėje *Ona ir Vytautas*, panaši problema kilo interpretuojant S. Valiūno *Birutę*. Pamėginau įrašyti autentiškas Baltijos jūros šniokščiančias bangas, kurios sudaro foną atliekant S. Valiūno *Birutę*, o minint *Birutę* nuskamba senovinės

Danielius Sadauskas interviu metu „Mokslo Lietuvos“ redakcijoje. 2010 m. birželis

poetas ir rašytojas, kuris Vilniuje ketverius metus mokėsi Vyriausioje seminarijoje prie Vilniaus universiteto, bet kunigu netapo. Grįžo į tėviškę, palaikė ryšius su lietuvių inteligentija ir to meto literatūrinio judėjimu. 1957 m. išleistoje *Lietuvių literatūros chrestomatijoje* tvirtinta, kad mirė skurdė ir vienišas. Bet 1986 m. išleistoje *Lietuvių literatūros chrestomatijoje* jau rašoma, kad S. Valiūnas dalyvavo 1831 m. sukilime ir žuvo.

Autentiško *Birutės* teksto neišliko, tačiau yra 1824 m. Dionizo Poškos padarytas nuorašas, esantis jo rankraščių ir užrašų rinkinyje *Bitelė Baublyje*. Atlieku jau kitą dainos variantą, kuris buvo paplitęs liaudyje. Šį variantą 1842 m. paskelbė Liudvikas Jucevičius, o muzikinį variantą pagal Jucevičiaus tekstą Kartoje užrašė Petras Skrodenis. Man šis variantas pasirodė priimtinausias.

Šiuo atveju nesistengiu parodyti savęs, man esminis dalykas – kūriny. Aišku, gerai, jeigu gali parodyti balso grožį, techniką, vokalinius duomenis, bet labai rezervuoti. Vis dėlto balsas, instrumentas turi patraukti, neatstumti, klausytojas turi jausti, kad atliekamas kūrinys paremtas dainininko protu, širdimi ir kvėpavimu. Jeigu protą atimsi, liks tik balsas. Italų dirigentas Arturas Toskaninis yra pasakęs: „Jeigu dainininkas išdainuoja mano tylą, aš juo tikiu“.

ML. Tai subtilumo, vidinės kultūros ar muzikinės erudicijos išdava?

D. Sadauskas. Visa, ką išvardijote.

Vytautas lenkia karalių Mindaugą

ML. Naujoje kompaktinėje plokštelėje didžiajam kunigaikščiui Vytautui skirti net keturi kūrinių. Gerokai lenkia-

kanklės.

Siekdamas perteikti Onos ir Vytauto personažus L. Rėzos baladėje niekur neradau užrašytos melodijos. Sužinojau, kad etnografas J. Vylis iš Marijampolės šiam kūriniui yra pritaikęs melodiją. Ta melodija man pasirodė pernelyg paprasta ir gal net mažai tinkama tokia prakilniai baladei. Vis nedavė ramybės mintis, ką reikės daryti. Girdžiu skambant V. A. Mocarto operos *Figaro vedybos* pagrindinį motyvą. Toks paprastas, o juk aukščiausias Mocarto kaip kompozitoriaus pakilimas. Vadinas, paprastume kažkas slypi. Apsisprendžiau pasinaudoti J. Vyliaus melodija, bet paprasčiau modernaus kompozitoriaus Vytauto Barkausko, kad jis sukurtų muzikinį Krėvos pilies ir kalėjimo įvaizdį. Kunigaikštienė Ona savo drabužius atiduoda Vytautui ir šis pabėga iš kalėjimo. V. Barkauskas sukūrė dramatišką muzikinį Krėvos pilies vaizdą – tada galėjau imtis išdainuoti baladę.

Kiekvienam kūriniui reikia savo rako, norint prie jo prieiti. O tam tenka gerokai įsigilinti į kūrinių tekstą, pastudijuoti epochą.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Su kompozitoriumi Vytautu Klova, 1998 m. Iš D. Sadausko asmeninio archyvo

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2010 m. *Mokslo Lietuva* vykdo projektą *Mokslo, visuomenės ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraštįje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia minėtą projektą.

TRADICIJA IR DABARTIS

Vilniaus žemaičių (ir kitų) stiprybės šaknys

Kaip ir visa Lietuva, Vilniaus žemaičiai atkuto su Atgimimu. 1989 m. įkūrė Žemaičių kultūros draugijos Vilniaus skyrių, nors gyvenime įsitvirtino Vilniaus žemaičių draugijos vardas. Kartais girdime sakant, kad žemaičius sunku išjudinti. Visai galimas dalykas, bet jeigu žemaitis išsijudina, jį jau sunku sustabdyti. Tą patį galime pasakyti ir apie Vilniaus žemaičių draugiją, labai gyvybingą, kupiną gerų sumanymų, o svarbiausia – juos įgyvendinančią.

Savo veiklą Vilniaus žemaičiai pradėjo lyg ir nuo formalių dalykų įteisinimo: 1992 m. jau turėjo „Žemaičio pasą“ – draugijos nario pažymėjimą, 1996 m. – Vilniaus žemaičių draugijos vėliavą. Dabar jau antroje vėliavoje drūtai užrašyta *Vilniaus žemaitė*. (Dėl tų „ė“ kyla tam tikrų abejonių, bet negi aukštaitis pradės mokytis žemaičius, kaip reikia jų kalba rašyti – žemaičiai patys išsiaiškina.) Virš užrašo – skydas su tradicine žemaičių meška ir karūna. Išėitū, kad žemaičiai – taikūs žmonės, kardais nemojuoja, niekam negrasina ir į svetima nesigviešia, bet už visa, kas jiems teisėtai priklauso, pasiryžę grumtis iš paskutiniųjų, meška – nepajudinamos jų tvirtybės simbolis.

Nesu tikras, kad draugijos narė dailininkė keramikė Genovaitė Jacėnaitė būtų tokia mintį buvo užkodavusi draugijos vėliavos pirmajame eskize, o dailininkas tekstilininkas Anicetas Jonutis – pasiūtoje naujoje vėliavoje, su kuria Vilniaus žemaičiai paprastai ir pasirodo viešumoje. Pagaliau juk kiekvienas vertintojas turi teisę ir į savitą interpretaciją – svarbu nenukrypti nuo istorinės tiesos ir nepaminti žemaičių būdingų būdo bruožų.

Nepaillstanti Vilniaus žemaičių draugijos pirmininkė Dalia Juodkaitė-Dirgėlienė per 14 vadovavimo draugijai metų narių skaičių sugebėjo padidinti dešimteriopai – iki dviejų šimtų. Vadinasi, turi magnetuką, kuris traukia, o ne atstumia žmones. Šiuo atveju apgalvotai pavartojau žodį žmones. Mat Vilniaus žemaitė nėra įsisukę vien į savo kiautą, nekliedi autonomizmo ar kokio kita populistinė susireikšminimo liga, jų siekis ne skaidyti, bet burti – stiprinti Lietuvą. Tuo reiškiasi Vilniaus žemaičių pilietinė branda, gilus draugijos gyvavimo prasmės suvokimas. Sektinas pavyzdys ir daugeliui kitų kraštiečių draugijų. Vilniaus žemaičių kultūros draugijos veikla vieša, jie neužsidaro vien savo klubinėje erdvėje, o į renginius mielai kviečiasi aukštaitis, dzūkus, sūduvius, lietuvinius, žodžiu, – visus lietuvius. Dėl tokio atvirumo tik laimi. Įdomus dalykas: kuo labiau Vilniaus žemaičiai atsiveria pasauliui, tuo daugiau jėgų įgyja savo pačių tradicijoms puoselėti, istorinei ir kultūrinei atminčiai gaivinti.

Apie tai gegužės 18-ąją buvo kalbama Vilniaus mokytojų namuose, kur iškilmingai paminėtas Vilniaus žemaičių draugijos 20-metis. Aktyviausius sostinės žemaičius apdovanojo LR Kultūros ministerijos atstovai, labiausiai pasižymėjusiems žemaičiams

Štai šitaip nuotaikingai Vilniaus žemaičių kultūros draugijos 20-metį mini Tarybos nariai, aktyvas ir svečiai

Vilniaus miesto mero pavaduotojas Gintautas Babravičius įteikė padėkos raštus, o Savivaldybės Kultūros, sporto ir turizmo departamento direktoriaus pavaduotojas Edmundas Žalpus žemaičiams įteikė angelą kaip jų prasmingos veiklos globėją. Dailininkei Genovaitė Jacėnaitė suteiktas Vilniaus žemaičių kultūros draugijos garbės nario vardas. Tarp garbės narių ir alpinistas Vladas Vitkauskas, lakūnas Jurgis Kairys, etnologas ir fizikas Libertas Klimka (ne žemaitis), kompozitorius ir muzikantas Jurgis Gaižauskas (jau iškeliavęs į Amžinybę), draugijos tarybos narė Genovaitė Lasauskienė.

Ne tik save, bet ir kitus populiarina

Šių eilučių autoriui yra tekę dalyvauti daugelyje Vilniaus žemaičių renginių ir išvykų. Kviečiamas negali atsispirti, nes net jei ir nesi žemaitis, tarp jų visada pasijunti dar labiau lietuvius, o tai labai gerai šiame ne visai tvariame pasaulyje. Nė iš vieno žemaičio nesu girdėjęs, kad gimtoji kalba nesvarbi, kad pasaulyje jos niekas nesupranta, tad greičiau persiimkime didžiųjų tautų kalbomis. Net internetinėje erdvėje, kur gali pasirašinėti slapyvardžiais, neteko patirti, kad koks nors žemaitėlis būtų nusivylęs savo gimtąja kalba ar tarme, savo tautinį tapatumą norėtų iškeisti į kitokį, globalių vėjų atpūstą. Tad gal teisus Kretingoje gyvenęs žymusis kraštotyrininkas Ignas Jablonskis, kuris pačią sąvoką *Žemaitija* buvo linkęs kildinti iš žodžio *žemė*, o ne *žemas*. Vadinasi, ir žemaičiai neatplėšiami nuo žemės, štai kodėl iš žemaičių mokomės stiprybės ir ištikimybės savo šaknims.

Dabartinio žmogaus nenustebinsi tolimomis kelionėmis – net Tailandas nesunkiai pasiekiamas, o kai kas ten visą mėnesį sugeba pramogauti net ir darbo metu. Žemaičiai tokių pramogų

sau neleidžia, nes ir gimtoje šalyje randa peno protui ir širdžiai. Būtų galima išvardyti daugybę puikių renginių, kuriuos surengė sostinės žemaičiai Vilniaus mokytojų namuose ar už jų ribų, bet toks rašinys išsiliėtų į plačios apimties studiją. Kaip čia neprisiminti kad ir praėjusių metų vasaros kelionės pas Liepojos lietuvius, aplankant 1260 m. vykusio Durbės mūšio lauką (šiomet minime ne tik Žalgirio mūšio 600-ąsias ir Durbės mūšio 750-ąsias metines), senąją Durbės pilį, neaplenkiant ir Bauskės pilies netoli Lietuvos pasienio. O pakeliui Palangoje buvo aplankyti šiame kurortiniame mieste plūstantys, Žemaitiją ir Lietuvą savo darbais garsinantys tautodailininkai Zita Baniulaitytė, Teresė Žulkienė ir Albertas Žulkus.

Atgimsta senieji raštai

Apie Palangą dažniausiai prisimeiname vasarą, kai ateina metas kaitintis kopose, o įkaitusį kūną mirkyti Baltijos jūros sūryme. O kad Palangoje gyvena daug labai kūrybiškų žemaičių kartais nė nesusimąstome, nes per žmonių antplūdį dažniausiai net ir vietinių žmonių nematome. Vilniaus žemaičiai į tokią išvyką pakvietė, kur ne Palangos paplūdimys, kopos ir jūra, bet trys šiame kurorte gyvenantys kūrėjai turėjo būti svarbiausias apsilankymo siekis. Galima spėti, kad tai muziejininkės Danutės Mukienės idėja. Šiuo metu Danutė gyvena Vilniuje, leidžia puikų, labai turiningą žurnalą *Žemaičių žemė*, parengė jau ne vieną knygą, ir apskritai daro daug kitų naudingų darbų. Ne vienus metus yra dirbusi Palangos kultūros skyriuje, tad jai puikiai pažįstamas šis kraštas.

Danutė Mukienė Palangoje pirmiausia mus nuvežė į Smilčių gatvę, kur įsikūręs Palangos krašto etnoklubas *Mėguva*. Jam vadovauja Zita Baniulaitytė, kuri yra ne tik etnoklubo *Mėguva*, bet ir to paties pavadinimo folkloro ansamblio vadovė. Šiomet šis kolektyvas Belgijoje sename universitetiniame Leuveno mieste dalyvaavo velykiniame folkloro ansamblyje. Belgijoje *Mėguva* parodė dvi programas: inscenizavo vieną vestuvių dalį – pintuves – ir Velykų plaktuves. O

Vilniaus žemaičiams Zita Baniulaitytė pademonstravo, kokių dalykų galima išmokyti tradicinės tekstilės Palangos mokytojų centre. Jis įsikūręs buvusioje rusų mokykloje, kurioje prieš tai buvo lietuviška gimnazija. Dabar čia mokoma austi tradicinius žemaitiškus audinius, galima išmokyti siūdinti tautinius kostiumus. Tam pasitarnauja geriausi pavyzdžiai iš močiučių skrynių, kurių vis dar surandama.

Zita Baniulaitytė moko austi tautines juostas, megsti megztukus, vilnones kojines, pirštines, riešines. Riešinės – tai megztas arba nertas vil-

nonis puošnus rankogalių užmovas. Ponia Zita tikras autoritetas ne vien savo mokytinėms, įvairiose Lietuvos vietose rengiamų seminarų ir konferencijų dalyviams, bet ir tikriems lietuvių tautinio kostiumo žinovams. Tautinio kostiumo kolekcijos kūrimo daugiamečio projekto mokslinė vadovė, išpūdingo albumo *Lietuvių tautinis kostiumas* (2006 m.) autorė menotyrininkė Teresė Jurkuvienė viename straipsnyje prisipažino, kad jai tautinio kostiumo autoritetas – Zita Baniulaitytė.

Etnoklube *Mėguva* vien audiniais neapsiribojama – mokoma ir tradicinių žemaičių valgių gaminimo, pavyzdžiui, sukuti kastinį ir kitų kulinariųjų įmantrybių.

Etnoklube rūpinamasi senuoju Palangos krašto paveldu, kultūra, istorija. Ir ne vien tam, kad tą vyresniųjų žmonių darbuose ir savimonėje išlikusį paveldą primintų, bet ir aktualizuočiau, dabartintų, o tai ne visada paprasta. Reikia išmanymo, didelės pajautos, bet tai ir yra kultūros žmonių dalis – ne vien priedermė, bet ir džiaugsmas, savo veiklos prasmingumo suvokimas.

Jurginės, Jorė, Pergrubis

Kas yra skaitęs dabartinio Klaipėdos universiteto rektoriaus archeologo Vlado Žulkaus ir etnologo Liberto Klimkos publikacijas apie Birutės kalno Palangoje senovėje atliekamą paleoastronominius matavimus ir senąsias pajūrio krašto šventes – Jurgines ir Šv. Roko atlaidus, – turi supratimą, kokia tai reikšminga senosios Palangos, apskritai baltiškojo pajūrio praeities dalis. Tačiau Šv. Roko šventė užsiliko, o Jurginės pamirštos. O juk per Jurgines

■ Nukelta | 16 p.

Lietuvos energetikos institutas

skelbia priėmimą į technologijos mokslų energetikos ir terminžininerijos krypties (06 T) ir socialinių mokslų ekonomikos krypties (04 S)

nuolatinės formos
DOKTORANTŪRĄ

Stojantieji į doktorantūrą asmenys pateikia:

- prašymą instituto direktoriaus vardu, kuriame nurodo doktorantūros kryptį ir formą (prašymo formą rasite www.lei.lt, Informacija, Doktorantūra);
- gyvenimo aprašymą;
- kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedų arba priedėlių kopijas (teikiant dokumentus turėti originalą);
- dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus, o jeigu jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą;
- asmens tapatybę patvirtinančio dokumento kopiją;
- kitus kvalifikaciją įrodančius dokumentus.

Dokumentai priimami Lietuvos energetikos institute, Breslaujos 3, 44403 Kaunas, 233 kab.
iki 2010 m. birželio 28 d. 12 val.

Daugiau informacijos teiraukitės tel. (8 37) 401809, faks. (8 37) 351271, el. p. jolanta@mail.lei.lt, www.lei.lt

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centru MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

Mokyklų vadovų kvalifikacijos tobulinimas(is) – geresnei ugdymo(si) kokybei

Danguolė BYLAITĖ-ŠALAVĖJIENĖ,
VPU Profesinių kompetencijų tobulinimo instituto koordinatore
tarptautiniams ryšiams ir projektinei veiklai

Kai vidurinių mokyklų abiturientai laiko brandos egzaminus, prasminga apmąstyti mokyklų vadybos ir vadovų kompetencijų tobulinimo klausimus. Ar galime pagerinti moksleivių ugdymo(si) kokybę, sudarydami sąlygas mokyklų vadovams tobulinti vadybines kompetencijas? Šis klausimas ypač domina *NordPlus Horizontal* programos projekto *Mokyklų vadybos tobulinimas Baltijos regione* (2008–2010) iniciatorius – Vilniaus pedagoginio universiteto Profesinių kompetencijų tobulinimo instituto, Tartu universiteto Edukologijos fakulteto, Daugpilio savivaldybės Švietimo skyriaus specialistus.

Straipsnyje trumpai pristatomos kai kurios projekto veiklose dalyvavusių tyrėjų mintys apie mokyklų vadybos Baltijos regione problemas ir galimybes jas spręsti tobulinant vadovų kompetencijas.

XXI amžiaus pradžios iššūkiai ir vadybinės kompetencijos

Prof. habil. dr. Rimantas Želvys projekto darbo grupės susitikime Vilniuje 2009 m. vasarį pažymėjo, kad kiekvienas laikmetis kelia savus iššūkius. Problemos, su kuriomis susidurdavo švietimo įstaigų vadovai 1989-aisiais, skiriasi nuo tų, su kuriomis susidurdavo švietimo vadovai 1999-aisiais, o šios savo ruožtu skiriasi nuo 2009 metų problemų. Problemos nuolat keičiasi – vargu ar šiandien kas nors gali pretenduoti pateikti visą problemų sąrašą. Bene pagrindiniai iššūkiai, kurių užuomazgas jau galima buvo stebėti paskutiniajame XX amžiaus dešimtmetyje ir su kurių apraiškomis susiduria švietimo organizacijos vadovai XXI amžiuje, yra šie: **decentralizacija, standartizacija, globalizacija, marketizacija**. Iššūkių pobūdis formuoja ir atitinkamus reikalavimus vadovui. Ką reiškia išvardytieji iššūkiai šiuolaikinės švietimo organizacijos vadovui? Dabar vadovui tenka priimti sprendimus, kuriuos anksčiau kažkas priimdavo už jį. Švietimo vadybos problemos įvairiose šalyse panašėja, atsiranda rinkos santykių ir konkurencijos elementų. Svarbesnis vaidmuo tenka vadovo asmenybei, jo kaip lyderio savybėms. Didėja darbo krūvis ir atsakomybė už problemines sritis: ten, kur neišvengiami konfliktai arba stokojama resursų. Vadovas vis labiau įspraudžiamas į tam tikrus rėmus, kurių ribose jis priverstas priimti sprendimus. Tai daro vadovo veiklą sudėtingesnę, tenka atsižvelgti į vis daugiau rodiklių ir kriterijų. Kiekvienas plačiau mąstantis ir galvojantis apie ateitį švietimo organizacijos vadovas turėtų numatyti strategiją, kaip būtų galima **maksimaliai pasinaudoti** teigiamais XXI amžiaus iššūkių aspektais ir eliminuoti arba bent jau **minimizuoti** neigiamus padarinius.

Paskutinis pastebėjimas: komandinis darbas, standartai, tarptautinis bendradarbiavimas, reitingavimas ir kt. – tai viso labo tik priemonės svarbiausiam tikslui siekti, t. y. suteikti kiekvienam besimokančiajam gerą išsilavinimą. Kitaip tariant, svarbiausia –

Darbo grupės susitikimas Vilniuje, VPU Profesinių kompetencijų tobulinimo institute

ugdymo turinys. Lemiamos reikšmės turi tai, ko mokome ir kaip mokome. Deja, per gausias reformas šis esminis dalykas kartais pamiršamas. Jeigu jau sutinkame, kad be įgimto optimizmo ir lyderio savybių švietimo organizacijų vadovui reikalingos ir išmoktos kompetencijos, svarbiausioji kompetencija – **ugdymo turinio valdymas**.

Meistriškumo modelių diegimas Estijos mokyklose

Tartu universiteto mokslininkas Dr. Hasso Kukemelk, pristatydamas projekto metu (2009 m.) įvykdytą mokyklų vadybos Estijoje tyrimą, paminėjo, kad nemažai švietimo įstaigų Estijoje pastaruoju metu perėjo prie bendrųjų kokybės valdymo principų ir meistriškumo modelių, kad būtų geriau reaguojama į dabartinius visuomenės poreikius. Visos Estijos vidurinės mokyklos privalėjo pradėti taikyti kokybės valdymo principus nuo 2006 m. rugsėjo mėnesio (Estijos švietimo ir mokslo ministerijos 2006 m. rugpjūčio mėnesio reglamentas Nr. 23). Institucijos galėjo laisvai pasirinkti sistemą, bet visa pagalbinė ir mokojoji medžiaga parengta remiantis Europos kokybės valdymo fondo (EFQM) meistriškumo modeliu. Todėl tyrimas buvo vykdomas remiantis EFQM modelio pagrindiniais klausimais: Strateginis mokyklos valdymas, Mokyklos išteklių (žmogiškųjų, fizinių infrastruktūros ir finansinių išteklių) valdymas, Mokymo ir ugdymo procesai mokykloje. Būtent šios pirmiau paminėtos trys sritys iš mokyklų vadovybės reikalauja pačios rimčiausios analizės ir aiškios vizijos, kad būtų išsaugota teisinga mokyklos valdymo kryptis.

Mokyklų vadybos tyrimas Estijoje parodė, kad dauguma mokyklų apibrėžia strategines kryptis ir prioritetus. Mokyklos veiklos planavimo procese direktoriai atsižvelgia į mokinių ir tėvų pasitenkinimo mokykla nuomonę (86 proc.). Sudarydami mokyklos veiklos planus, direktoriai dar labiau atsižvelgia į tai, kaip mokytojai vertina mokyklos klimatą (92 proc.). Dar daugiau, planuodami mokyklos

valdymą ir plėtrą, 98 proc. direktorių atsižvelgia į mokytojų nuomonę. Gana svarbios jiems mokinių ir tėvų nuomonės – į tai atsižvelgia 90 proc. direktorių.

Tyrimo dalyvavę Estijos direktoriai nėra labai patenkinti mokyklų sistemos viešaisiais ryšiais. Tik 18 proc. iš jų visiškai sutiko, kad mokyklos veikla gerai atspindima žiniasklaidoje. Tai rodo viešųjų ryšių problematiką – mokyklos žiniasklaidoje nušviečiamos tik mokyklų skandalų atvejais, o puikus mokytojų darbas nėra ta žinia, kuri patektų į naujienas.

Dr. Hasso Kukemelk pabrėžė, kad **ugdymo turinio valdymas** – pagrindinis mokyklos valdymo klausimas. Mokinių gebėjimų plėtra, mokymasis, naujų įgūdžių įgijimas – svarbiausi mokyklos tikslai. Todėl suinteresuotų šalių pasitenkinimas mokymosi ir mokymo aplinka – labai svarbus dalykas. Dauguma respondentų buvo patenkinti dėstymo kokybe (vidurkis 4,1, SD=0,63), bet tik 18 proc. visiškai sutiko su teiginiu. Įdomu, kad mokyklų direktoriai teigia, jog jų mokyklose dirba puikios mokytojų komandos, tačiau mokiniai ne tokie jau geri. Taip pat tik 24 proc. mokyklos direktorių visiškai sutinka su teiginiu, kad mokinių individualūs gebėjimai sudaro mokymo pagrindą mokykloje. Beveik tokie pat (25 proc. sutiko visiškai) buvo respondentų atsakymai dėl mokinių bendrųjų kompetencijų analizės. Šie atsakymai rodo, kad respondentams labiau rūpi mokyklos aplinka, mokytojų nuomonės ir t. t., negu mokinių gebėjimų plėtra.

Tarp mokyklų Lietuvoje didėja konkurencija

„Šiuo metu daugelis šalių į švietimą žiūri kaip į itin svarbią gyvenimo sritį, pagrindinį tautos prioritetą, nes tobulėjant žmogui kaip asmenybei, neatskiriama visuomenės daliai, tobulėja ir pati visuomenė. Pagrindinis švietimo įstaigų tikslas – žmogaus ugdymas. Ugdymo(si) rezultatus nemažai lemia gera įstaigos vadyba, – projekto darbo grupėje pažymėjo dr. Algimantas Šventickas, VPU Profesinių kompetencijų tobulinimo instituto direktorius. Pristatydamas 2009 m. Lietuvoje atlikto mokyklų vadybos tyrimo rezultatus, teigia, kad 90 proc. mokyklų turi patvirtintą viziją ir misiją, tačiau turinčių aiškų penkerių metų problemų sprendimo planą nurodė tik trečdalis respondentų. Vadovams sunku identifikuoti problemas, numatyti jų sprendimo kelius. Mokyklos plėtros plano aiškius uždavinius turi užsibrėžę apie 80 proc. mokyklų vadovai. Tačiau paprašyti įvertinti plėtros plano įgyvendinimo rezultatus, tik 30 proc. visiškai patenkinti rezultatais, 53 proc. vertina gerai ir patenkinamai. Vadinasi, yra daug dar nenumatytų trukdžių išskeltiems uždaviniams pasiekti. Beveik visi respondentai (93 proc.) pažymėjo, kad jie, planuodami veiklą, apgalvoja bendruomenės vystymosi galimybes, vaikų skaičių rajone, lūkesčius, ekonominę aplinką, darbo jėgos rinką, popamokinės veiklos poreikius.

Pagrindinė mokyklos veiklos sritis – ugdymas. Ugdymo rezultatai taip pat labai daug priklauso nuo vadovo vadybinės veiklos. Buvo pasiteirauta, kaip vadovai vertina mokymo bei mokymosi rezultatus savo vadovaujamoje įstaigoje. Labai palankiai vertina 22 proc., 63 proc. yra patenkinti esamais rezultatais, o 13 proc. susilauko nuo palankaus vertinimo. Tie, kurie labai palankiai vertina mokyklos ugdymo rezultatus, teigia, kad ir mokiniai noriai eina į pamokas, neturi problemų dėl lankomumo. Ketvirtadalis respondentų atsakė, kad mokiniai nenoriai lanko mokyklą, praleidžia daug pamokų be pateisinamos priežasties. 19 proc. vadovų visiškai įsitikinę, 70 proc. tiki, kad mokiniai supranta, ko mokytojai iš jų reikalauja. 9 proc. respondentų susilauko nuo tokio vertinimo. Labai tolygiai pasiskirstė vadovų atsakymai (apie 47–48 proc.), kuriuose labai palankiai ir palankiai vertina mokytojų darbą, mokiniai nuolat skatinami siekti geriausio rezultato, mokytojams rūpi mokiniai. Mokiniai mokosi to, ko jiems reikės tolesnėms studijoms, sėkmingam gyvenimui.

Įsanaizavus visus atsakymus galima teigti, kad švietimo įstaigų vadovai analizuoja visas veiklos sritis, susijusias su ugdymu, ieško optimaliausių kelių problemoms spręsti. Atviro tipo klausimuose apie mokyklos stipriausias puses respondentai rašė, kad žmogiškieji ištekliai labai geri, aukštas pedagogų kompetencijos lygis, geri santykiai, puikus bendradarbiavimas su socialiniais partneriais, aktyvi projektinė veikla. Taip pat vadovai akcentavo saugią aplinką, gebėjimą dirbti grupėje, mokyklos etosą, gerus pasiekimus ugdymo srityje, puikius valstybinių egzaminų rezultatus. Puiki materialinė bazė, renovuotos mokyklos, jaucios klasės. Apie 40 proc. respondentų akcentavo popamokinės veiklos įvairovę ir aukšto lygio renginių organizavimą. Respondentai pabrėžia, kad mokyklose tenkinami mokinių ir kitų bendruomenės narių poreikiai, atsižvelgiama į socialinę ir kultūrinę aplinkas. Apie mokyklos silpnąsias puses respondentai rašė, kad tarp mokyklų yra didelė konkurencija, kita problema – mokinių ir finansavimo mažinimas, mokinių mokymosi motyvacijos stoka, per didelis mokymosi krūvis, sunkiai bendraujama su asocialiomis šeimomis, daug praleistų pamokų. Apie trečdalis (31 proc.) respondentų pažymėjo strateginio planavimo sunkumus: jiems neaišku, kaip išskirti prioritetus, rūpesčių kelia neapibrėžtas finansavimas, neišnaudotos galimybės taikant mokymo diferenciacijos ir individualizavimo metodus. Mokyklose yra šiuolaikinių mokymo priemonių, interaktyvios lentos galimybių panaudojimo stoka, maža programinės įrangos pasiūla. Vadovai kaip silpnąsias savo darbo puses įvertina bendradarbiavimą su tėvais, nepakankamą tėvų dėmesį ugdymo procesui, prevencinei veiklai.

Daugpilio mokyklų bendruomenės nerimauja dėl ateities

Daugpilio miesto Švietimo departamento direktorė Olga Dukšinska, aptardama 2009 m. įgyvendinto mokyklų vadybos tyrimo Latvijoje rezultatus, pažymėjo, kad mokyklos bendruomenės nerimauja dėl ateities, kuriai įtakos turi ekonominė krizė ir mokyklų optimizavimo procesas valstybėje. Aptardama silpnąsias ir stipriausias mokyklų vadybos Latvijoje puses, išryškino šiuos momentus. „Mokyklų direktoriai mano, kad mokyklos aplinka, pagalba mokiniams ir mokymo bei mokymosi procesai – stipriausios mokyklos pusės. Taip pat teigiamai vertina projektinį darbą, neformalų ugdymą, užklasinę veiklą, mokinių ir mokytojų tarpusavio santykius.

Silpniausioji vieta, anot mokyklos vadovų, – ištekliai, mokyklos fizinė aplinka, mokinių mokymosi motyvacija, finansavimas ir darbas su tėvais. Mokyklos materialinė bazė nurodoma kaip santykinai silpna pusė.“

Plačiau apie atliktą mokyklų vadybos Baltijos regione tyrimą ir vadybos gerąją patirtį kviečiame skaityti netrukus bibliotekose pasirodysiančiame *NordPlus Horizontal* programos projekto *Mokyklų vadybos tobulinimas Baltijos regione* leidinyje. Projekto rėmėjai: *NordPlus Horizontal* programa, kofinansavo – LR Vyriausybė.

